

VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETAS
MCMXXII

Metodika Nr. 1

STUDIJŲ PROGRAMŲ ATNAUJINIMAS STUDIJŲ REZULTATŲ PAGRINDU

Parengė:

Kęstutis Pukelis, Izabela Savickienė, Laima Sajienė, Eugenijus Danilevičius, Kęstutis Šidlauskas, Džiugas Dvarionas, Jurgita Spaičienė, Jorūnė Vyšniauskytė-Rimkienė

Parengta Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos lėšomis įgyvendinant projektą „Pirmosios studijų pakopos ir vientisųjų studijų programų atnaujinimas Vytauto Didžiojo universitete remiantis vieningos Europos aukštojo mokslo erdvės principais“ VP1-2.2-ŠMM-07-K-01-084

Vytauto Didžiojo universitetas
Kaunas, 2010

Turinys

1. Kodėl studijų programų atnaujinimas studijų rezultatų pagrindu?.....	3
2. Studijų rezultatai: kas tai?	8
2.1. Studijų rezultatų paskirtis.....	8
2.2. Studijų rezultatų samprata.....	14
3. Socialiniai dalininkai ir jų grupės.....	20
3.1. Socialinių dalininkų veiklos ir vaidmenys, gerinant studijų programos kokybę.....	23
4. Studijų programos atnaujinimo logika studijų rezultatų pagrindu	27
Literatūros sąrašas	67
1 priedas. Šalių, pasirašiusių Bolonijos susitarimą, sąrašas	72

1. Kodėl studijų programų atnaujinimas studijų rezultatų pagrindu?

Vienas svarbiausių Bolonijos proceso (1999) tikslų – sukurti vieningą Europos aukštojo mokslo erdvę (angl. *European Higher Education Area – EHEA*). Šiam tikslui pasiekti svarbus vaidmuo tenka *studijų rezultatams* (angl. *learning outcomes*). U. Bartosch (2008) studijų rezultatus prilygino „Bolonijos kodui“ (p. 18, 19), kurio pagalba pradeda veikti sudėtingas Europos aukštojo mokslo erdvės mechanizmas. Studijų rezultatų prilyginimas „Bolonijos kodo“ metaforai atskleidžia studijų rezultatų svarbą, kuriant vientisą Europos aukštojo mokslo erdvę. Studijų rezultatus sąlyginai galime lyginti su atomais iš kurių yra sudaryta medžiaga arba su ląstelėmis, kurių pagrindu funkcionuoja didžiulis organizmas, vardu Europos aukštojo mokslo erdvė. Bolonijos procesas siekia sukurti vieningą Europos aukštojo mokslo erdvę, grindžiamą lengvai suprantama kvalifikacijų struktūra ir jų aprašais, kuri būtų pajėgi konkuruoti su kitomis aukštojo mokslo sistemomis tarptautinėje studijų erdvėje. Bolonijos procesas apima ne tik Europos Sąjungos, bet ir kitas šalis. Šiuo metu Bolonijos susitarimą yra pasirašiusios 46 šalys iš kurių 27 priklauso Europos Sąjungai ir 19 nėra Europos Sąjungos narės (1 priedas). Bolonijos proceso susitarimą 1999 m. pasirašė 29 šalys. Plėtojantis Bolonijos procesui vis daugiau šalių prisijungė prie šio proceso, augo ir Bolonijos proceso veiklos kryptių skaičius:

Bolonijos procesas 1999 m. – 29 šalys, 6 veiklos kryptys;

Praha 2001 m. – 33 šalys ir 9 veiklos kryptys;

Berlynas 2003 m. – 40 šalių ir 10 veiklos kryptių;

Bergenai 2005 m. – 45 šalys;

Londonas 2007 m. – 46 šalys.

Šiandien Bolonijos procesas yra plačiai žinomas pasaulyje, kitos šalys studijuoja šio proceso patirtį. Šiuo metu Bolonijos procese plėtojamos veiklos 10 pagrindinių kryptių, kurios yra:

1. Lengvai suprantamų ir palyginamų kvalifikacinių laipsnių sistemos pagrindimas;
2. Sistemos, grindžiamos trimis studijų pakopomis, sukūrimas;
3. Kreditų kaupimo ir perkėlimo sistemos sukūrimas;
4. Mobilumo skatinimas;
5. Europinio bendradarbiavimo kokybės užtikrinimo srityje skatinimas;
6. Europinės dimensijos aukštajame moksle skatinimas;
7. Mokymosi visą gyvenimą plėtotė;
8. Aukštojo mokslo institucijų ir studentų įtraukimas į vieningos Europos aukštojo mokslo erdvės sukūrimą;
9. Europos aukštojo mokslo erdvės patrauklumo skatinimas;

10. Doktorantūros studijos ir ryšiai tarp Europos aukštojo mokslo erdvės ir Europos tyrimų erdvės.

Europos aukštojo mokslo erdvėje kiekvienas absolventas, baigęs aukštąją mokyklą turės gauti (kai kuriose šalyse jis jau yra išduodamas, tame tarpe ir Lietuvoje) **Diplomo Priedėlį**, aprašantį jam suteiktą kvalifikaciją. Diplomo priedėlio paskirtis – pagerinti suteikiamų kvalifikacijų skaidrumą ir skatinti jų pripažinimą tarp Bolonijos proceso šalių. Tam yra naudojama nustatyta standartinė forma, kuri leidžia palyginti kvalifikacijas tarpusavyje ir geriau jas suprasti. Diplomo priedėlyje taip pat aprašomas kvalifikacijos turinys ir aukštojo mokslo sistemos struktūra, iš kurios matyti, kokioje aukštojo mokslo institucijoje absolventui buvo suteikta kvalifikacija.

Studijų rezultatų svarba Bolonijos procese pirmą kartą politiniu lygmeniu buvo akcentuota Berlyno (2003) komunikate: „Ministrai skatina Bolonijos proceso nares parengti palyginamas ir suderintas jų aukštojo mokslo sistemų kvalifikacijų sąrangas, kurios apibrėžtų kvalifikacijas darbo krūvio, lygmens, **studijų rezultatų**, kompetentingumų ir profilio sampratomis. Taip pat šalys narės turėtų parengti visas šias sąrangas apjungiančią Europos aukštojo mokslo erdvės kvalifikacijų sąrangą“ (p. 4).

Po dviejų metų įvykusiame ministrų susitikime Bergene (2005) priimtas komunikatas, kuriame rašoma: „Mes patvirtinome Europos aukštojo mokslo erdvę apjungiančią kvalifikacijų sąrangą, susidedančią iš trijų pakopų (įskaitant ir galimybę turėti tarpines kvalifikacijas, atsižvelgiant į nacionalinį kontekstą), bendrųjų aprašų kiekvienai pakopai, grindžiamų **studijų rezultatais** ir kompetentingumais, kreditų ribas (diapazonus) pirmai ir antrai studijų pakopoms (p. 2)“.

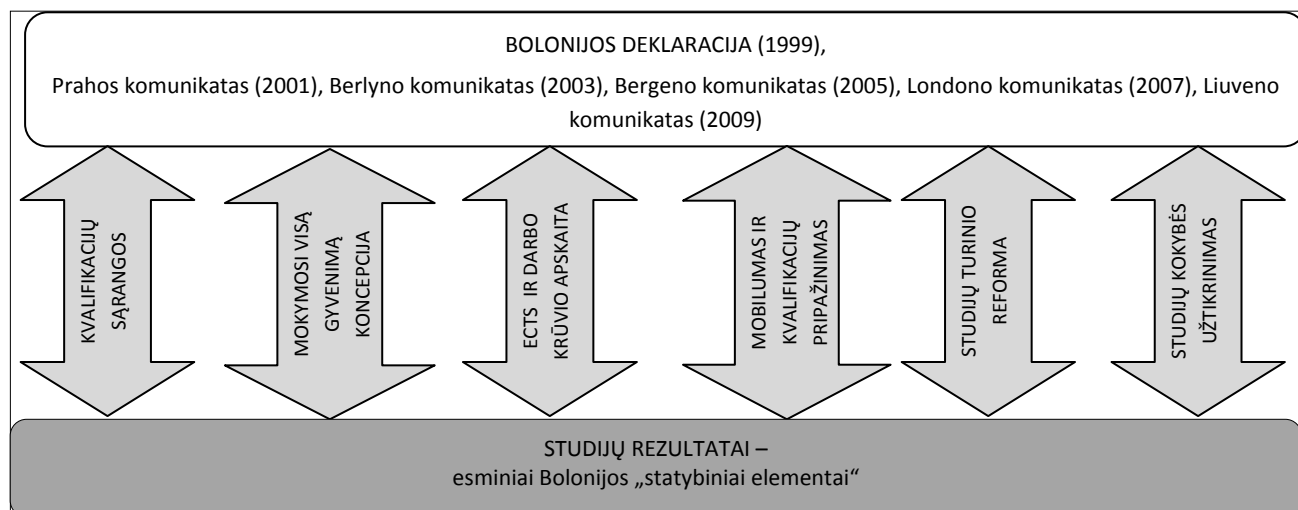
Londono (2007) komunikate studijų rezultatų vaidmuo kuriant vieningą Europos aukštojo mokslo erdvę detalizuojamas plačiau:

„Mes pabrėžiame studijų turinio ir studijų proceso reformos svarbą, vedančią link geriau pritaikytų darbo rinkos ir tolimesnių studijų poreikiams kvalifikacijų. Ateityje reikia sutelkti pastangas šalinant kliūtis, trukdančias studentams judėti tarp skirtingų studijų pakopų ir įgyvendinant ECTS kreditų sistemą, grindžiamą **studijų rezultatais** ir darbo krūviu“ (p. 2). Toliau rašoma: „Kvalifikacijų sąrangos yra svarbūs instrumentai, siekiant palyginamumo ir skaidrumo Europos aukštojo mokslo erdvėje ir skatinant besimokančiųjų judėjimą aukštojo mokslo sistemoje ir tarp jų. Jos taip pat turi padėti aukštojo mokslo institucijoms *plėtoti modulius ir studijų programas*, grindžiamas **studijų rezultatais** ir kreditais, gerinti kvalifikacijų bei ankstesnio mokymosi pasiekimų pripažinimą“ (p. 3). Komunikate taip pat skatinama plėtoti bendradarbiavimą su darbdaviais: „Mes raginame institucijas plėtoti partnerystę ir bendradarbiavimą su darbdaviais, atnaujinant studijų

turinį ir studijų procesą, grindžiamą *studijų rezultatais*“ (p. 6). Londono komunikatas, nubrėždamas tolesnes Bolonijos proceso plėtros gaires pabrėžia: „Atsižvelgiant į studijas, kurios orientuotos į studentą ir grindžiamos *studijų rezultatais*, sekantis (atžvalgos) uždavinys turi integruotai apimti nacionalines kvalifikacijų sąrangas, *studijų rezultatus* ir kreditus, mokymąsi visą gyvenimą ir ankstesnio mokymosi pripažinimą“ (p.7).

Tam, kad Bolonijos procesas būtų sėkmingas ir „atitiktų besimokančiųjų lūkesčius, visos šalys privalo naudoti *studijų rezultatus* kaip pagrindą jų nacionalinėse kvalifikacijų sąrangose, kreditų kaupimo ir perkėlimo sistemose, diplomų priedėliuose, ankstesnio mokymosi pripažinimui ir kokybės užtikrinimui. Tai būtina sąlyga Bolonijos proceso tikslų pasiekimui iki 2010 metų“ (Bologna Process Stocktaking, Londono komunikatas, 2007, p. 3). Toliau komunikate dar kartą pabrėžiama studijų rezultatų svarba Bolonijos proceso tikslų pasiekimui: „Trys Bolonijos pakopos yra grindžiamos bendraisiais *studijų rezultatų* aprašais, tad akivaizdu, kad aukštojo mokslo *studijų programų* apibrėžimas *studijų rezultatais* yra būtina sąlyga daugeliui Bolonijos proceso tikslų pasiekti iki 2010 metų. *Studijų rezultatai* yra nepaprastai svarbūs, plėtojant nacionalines kvalifikacijų sąrangas, kreditų kaupimo ir perkėlimo sistemas, diplomo priedėlius, ankstesnio mokymosi pripažinimą ir kokybės užtikrinimą“ (Bologna Process Stocktaking, Londono komunikatas, 2007, p. 51).

Europos Sąjungos Komisija savo Rekomendacijose (2008) taip pat pabrėžė studijų rezultatų svarbą: „Svarbu naudoti *studijų rezultatais* grįstą požiūrį, kai apibrėžiame ir apibūdiname kvalifikacijas ir skatiname neformalaus ir savaiminio mokymosi pripažinimą... skiriant ypatingą dėmesį tiems piliečiams, kurie yra bedarbiai arba gali tapti bedarbiais, kuriems toks požiūris padėtų padidinti jų galimybes dalyvauti mokymosi visą gyvenimą procese ir pagerintų jų įsijungimą į darbo rinką“ (p. 5). Studijų rezultatų reikšmė, kuriant vieningą Europos aukštojo mokslo erdvę gali būti pavaizduota taip (1 pav.):

1 pav. Studijų rezultatų raiška vieningos Europos aukštojo mokslo erdvės kūrimo priemonėse (Pileičikienė, 2010)

Studijų rezultatų integravimas į studijų procesą – nepaprastai sudėtingas procesas, reikalaujantis visos akademinės bendruomenės – dėstytojų, studentų, administracijos ir kitų socialinių dalininkų (darbdavių, absolventų, profesinių asociacijų ir t. t. atstovų) įsitraukimo. Neatskiriama bet kokių inovatyvių pokyčių sudėtinė dalis – mokymasis. Visų pirma pačių dėstytojų mokymasis, jų profesinis tobulėjimas. Ne veltui sakoma, kad nesimokantis dėstytojas – „mirus dėstytojas“. Mokymasis visada susijęs su sąmonės (visų pirma žinių) kaita. Aukštosios mokyklos dėstytojo veikla yra nepaprastai sudėtinga. Reta kuri profesija apima tris aukščiausio lygmens kvalifikacijas kaip *dėstytojo* profesijos atveju: a) konkrečios specialybės - *dalyko* (edukologijos, fizikos, istorijos, psichologijos ir pan.), b) *mokslininko* (tyrėjo) ir c) *dėstyimo* (didaktikos) veiklas. Lietuvoje tradiciškai taip jau susiklostė, kad mokslininko (tyrėjo) ir konkrečios specialybės (dalyko) kvalifikacijas dėstytojai yra priversti vienaip ar kitaip įgyti. Deja, retas kuris *dėstytojas* Lietuvoje turi ir *dėstyimo* (didaktikos) kvalifikaciją. Tai palikta pačių dėstytojų ir aukštųjų mokyklų nuožiūrai. Tuo tarpu dėstyimas apima pačią didžiausią dėstytojo veiklos dalį.

Šios metodikos paskirtis – padėti dėstytojams tobulėti jų dėstyimo (didaktinės) veiklos srityje, pristatant naujausius Bolonijos proceso ir vieningos Europos aukštojo mokslo erdvės kūrimo principus, identifikuojant ir formuluojant studijų rezultatais grįstas studijų programas ir diegiant juos į studijų procesą. Studijų rezultatų įvedimas į studijų turinį ir studijų procesą yra savotiškas „euro“ įsivedimas universitete ir šalies aukštojo mokslo sistemoje. Studijų rezultatų įdiegimas į studijų procesą yra būtina, bet nepakankama, integravimosi į vieningą Europos aukštojo mokslo erdvę, sąlyga. Būtina, bet nepakankama sąlyga todėl, kad labai svarbu sukurti ir *vidinę universiteto studijų kokybės užtikrinimo sistemą*, kuri laiduotų, kad studentai studijų proceso (studijų dalyko, semestro) pabaigoje pasiektų studijų programose numatytus studijų rezultatus, kad studijų programų rezultatai būtų nuolat atnaujinami atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius ir tarptautinių pasiekimų dimensiją atitinkamoje studijų srityje ir kryptyje.

Metodikos autoriai atkreipia dėmesį į studijų programų kūrimo reikalavimų dinamiškumą. Keičiantis studijų programos visuomeninei ir profesinei paskirčiai, normatyviniams aukštojo mokslo dokumentams bei teorinėms nuostatoms, šios metodikos papildymas ir tobulinimas tampa akivaizdžia nuolatine būtinybe. Šiuo metu atnaujinant bakalauro studijų programas būtina atsižvelgti į Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2010 m. balandžio 9 d. įsakymą Nr. V-501 „Laipsnį suteikiančių pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų programų bendrųjų reikalavimų aprašas“, o magistrantūros studijų programas - į Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2010 m. birželio 3 d. įsakymą Nr. V-826 „Magistrantūros studijų programų bendrųjų reikalavimų aprašas“ (<http://www.smm.lt>), kurie kelia atitinkamus reikalavimus studijų programų atnaujinimui. Šių dokumentų reikalavimų privalu laikytis atnaujinant studijų programas, išskyrus tuos atvejus, kai

yra Švietimo ir mokslo ministro patvirtinti studijų krypties ar krypčių grupės aprašai (reglamentai) ar įstatymiškai patvirtinti kiti studijų programų rengimą ir aprašymą reglamentuojantys nacionaliniai ar tarptautiniai dokumentai.

Metodikos tobulinimui reikalinga visų jos vartotojų pagalba, pastabos bei patarimai, juo labiau, kad ženklesnės praktinės studijų rezultatų diegimo į studijų procesą patirties Lietuvoje kol kas nėra. Todėl kviečiame bendradarbiauti, tobulinant šią metodiką, skirtą studijų programų atnaujinimui studijų rezultatų pagrindu.

2. Studijų rezultatai: kas tai?

2.1. Studijų rezultatų paskirtis

Norint suprasti, kas tai yra studijų rezultatai, pirmiausia, tikslinga suprasti jų *paskirtį*. S. Adams (2007, p. 3) skiria *tris* atskirus studijų rezultatų panaudojimo lygius. *Pirmas lygis* yra institucinis. Studijų rezultatai čia panaudojami studijų turiniui projektuoti ir pasiekimų vertinimo kriterijams nustatyti, vertinimo metodams parinkti ir vertinimo priemonėms parengti. Tai pats svarbiausias studijų rezultatų panaudojimo lygis, nes šiame lygmenyje vyksta tiesioginės studijos, o jų išdavoje suteikiama kvalifikacija. Studijų rezultatai vaidina svarbų vaidmenį ir ugdant vidinę institucijos kokybės kultūrą bei kuriant ir įgyvendinant kokybės užtikrinimo sistemą.

Antrame, nacionaliniame lygyje, studijų rezultatai panaudojami nacionalinėms kvalifikacijų sistemoms aprašyti. Jie grindžiami kvalifikacijų (angl. *qualifications descriptors*), studijų pakopų (angl. *cycle descriptors*) ar studijų krypties (angl. *subject benchmark statements*) aprašais. Visi aprašai formuluojami *studijų rezultatų* pagrindu, kurie parodo, kokį kompetentingumo lygį turi pasiekti studentas studijų išdavoje, kad jam būtų suteikta viena ar kita kvalifikacija.

Trečias lygmuo yra tarptautinis. Jame, panaudojant studijų rezultatus, užtikrinamas studijų skaidrumas ir palyginamumas, sudaromos *prielaidos* palyginti ir pripažinti įvairiose šalyse suteikiamas kvalifikacijas. Tarptautiniame lygmenyje studijų rezultatų apibrėžimas yra ne toks griežtas ir tikslus kaip nacionaliniame lygmenyje. Pavyzdžiui, Dublino aprašai (angl. *Dublin descriptors*) yra labai bendri ir platūs. Jie skirti studijų pakopoms (bakalauro, magistro ir daktaro) apibrėžti ir atskirti vienai nuo kitos aiškiai nustatytais reikalavimais studentų pasiekimams bei kreditų apimčiai. 1 lentelėje pateikiama Europos aukštojo mokslo erdvės studijų pakopų atitiktis Europos kvalifikacijų sąrangos (angl. *European Qualifications Framework – EQF*) lygmenims.

1 lentelė. Europos aukštojo mokslo erdvės studijų pakopų ir Europos kvalifikacijų sąrangos lygmenų atitiktis

Kvalifikacinis laipsnis	Europos aukštojo mokslo erdvės sąranga (Bolonija), apimtis kreditais ir trukmė metais	Europos kvalifikacijų sąrangos lygmuo mokymuisi visą gyvenimą
Bakalauro laipsnis (su pagyrimu)	Pirma pakopa (180-240 ECTS, 3-4 metai)	6 lygmuo
Magistro laipsnis	Antra pakopa (90-120 ECTS, minimaliai – 60 ECTS, trukmė 1-2 metai)	7 lygmuo
Daktaro laipsnis	Trečia pakopa (ECTS kreditų apimtis kol kas nenustatyta, trukmė 3 metai ¹)	8 lygmuo

¹ 1 lentelėje pateiktas aukštojo mokslo modelis labiau būdingas JK ir Airijos aukštojo mokslo sistemai, nei kontinentinės Europos šalims.

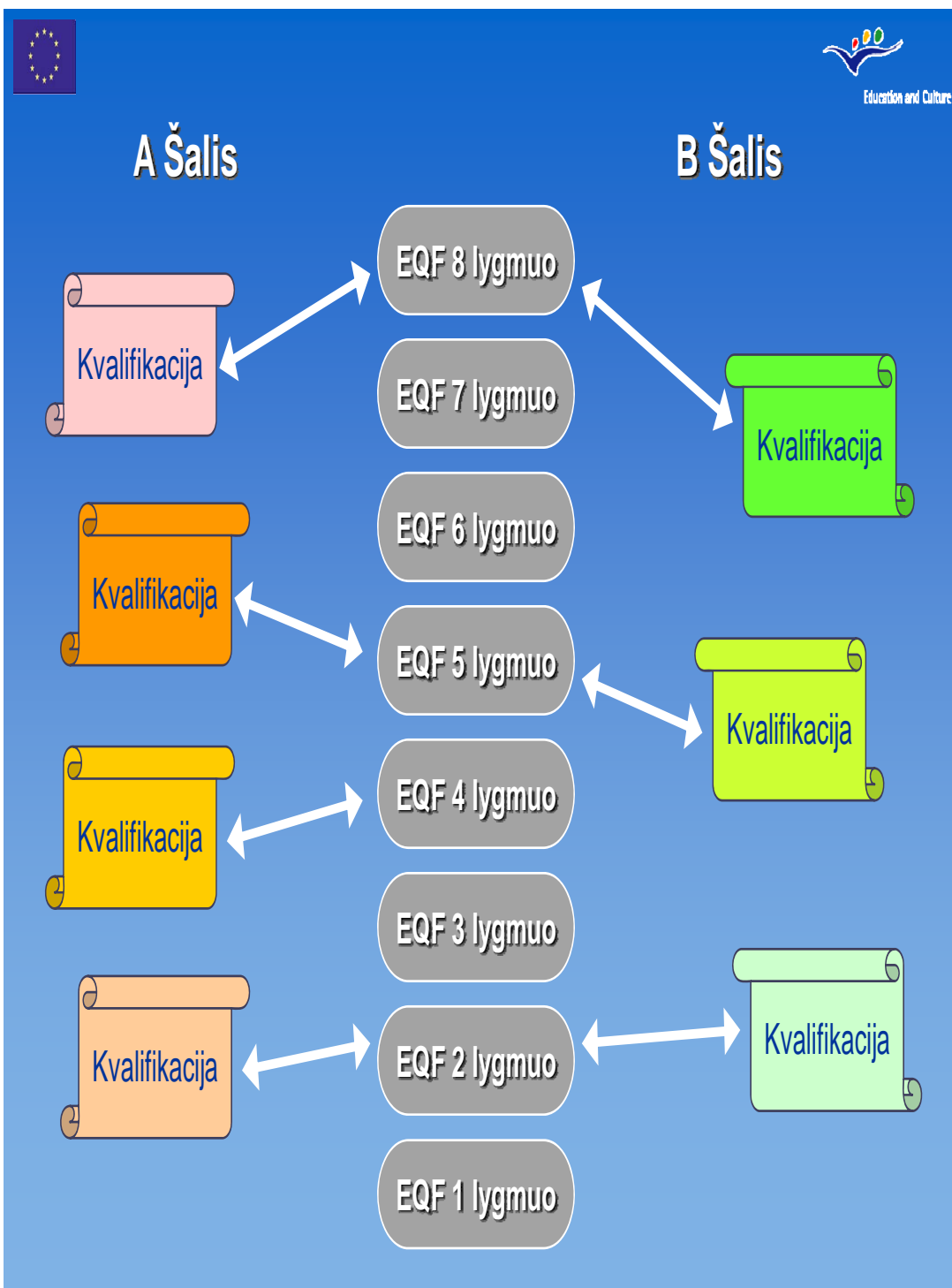
Tokio pobūdžio tarptautinės dimensijos Dublino arba Europos kvalifikacijų sąrangos mokymuisi visą gyvenimą lygmenų aprašai sudaro sąlygas detaliau pagrįsti nacionalinių kvalifikacijų sąrangų lygmenų aprašus ir juos palyginti tarpusavyje, remiantis studijų rezultatų pagrindu aprašyta Europos kvalifikacijų sąranga, kuri atlieka palyginamojo etalono funkciją (2 pav.). Taigi *studijų rezultatus* panaudojant tarptautiniame lygmenyje, gerėja vykdomų studijų ir suteikiamų kvalifikacijų skaidrumas, palyginimas ir pripažinimas skirtingose šalyse.

Apibendrinamas S. Adam (2007, p. 10–11) atskleidžia visą galimą studijų rezultatų panaudojimo spektrą: studijų turiniui projektuoti dalyko ir programos lygmenyje, vertinimo kriterijams nustatyti, vertinimo metodams ir priemonėms pagrįsti, parinkti ir parengti, vidinei kokybės užtikrinimo sistemai plėtoti, aukštojoje mokykloje suteikiamoms kvalifikacijoms aprašyti, taip pat studijų krypties aprašams rengti. Labiau apibendrinti studijų rezultatai gali būti panaudoti nacionalinių kvalifikacijų lygmenų, studijų pakopų, studijų krypties aprašų bei kitiems studijas reglamentuojantiems dokumentams (studijų programoms, studijų dalykams ar moduliams) rengti, tarptautiniams (EQF) kvalifikacijų lygmenims apibrėžti (3 pav.).

Studijų rezultatai gali skatinti siekti skirtingo lygio standartų. Jungtinės Karalystės kokybės užtikrinimo agentūra skiria tai, ką studentas „turi pademonstruoti, kad jam būtų suteikta kvalifikacija“, nuo to, ką ji apibrėžia kaip „platesnius mokėjimus, kuriuos tipinis studentas gali išsiugdyti“ (QAA, Framework, 2008, p. 14).

Taigi studijų rezultatai gali būti 3 tipų: „slenkstiniai“ (minimalūs), „tipiniai“ ir „išskirtiniai“ akademinų reikalavimų standartai arba gali orientuoti į profesinės kvalifikacijos įgijimą. Studijų rezultatų sandara, turinys, veiksmingumas, gerinant aukštojo mokslo kokybę, glaudžiai susijęs su kitais aukštajam mokslui svarbiais dokumentais, tokiais kaip nacionalinė kvalifikacijų sąranga, sektorinė arba dalinė (*Partial*; Young, 2005) kvalifikacijų sąranga, iš vienos pusės, ir studijų programų bei studijų dalykų aprašai, iš kitos (4 pav.).

Daugelis ekonomiškai išsivysčiusių šalių, tokių kaip Airija, Australija, Danija, JK (Anglija, Šiaurės Airija, Velsas, Škotija), Naujoji Zelandija, Olandija, Prancūzija, Švedija, Vokietija ir kt. turi studijų rezultatais pagrįstas nacionalines kvalifikacijų sąrangas.

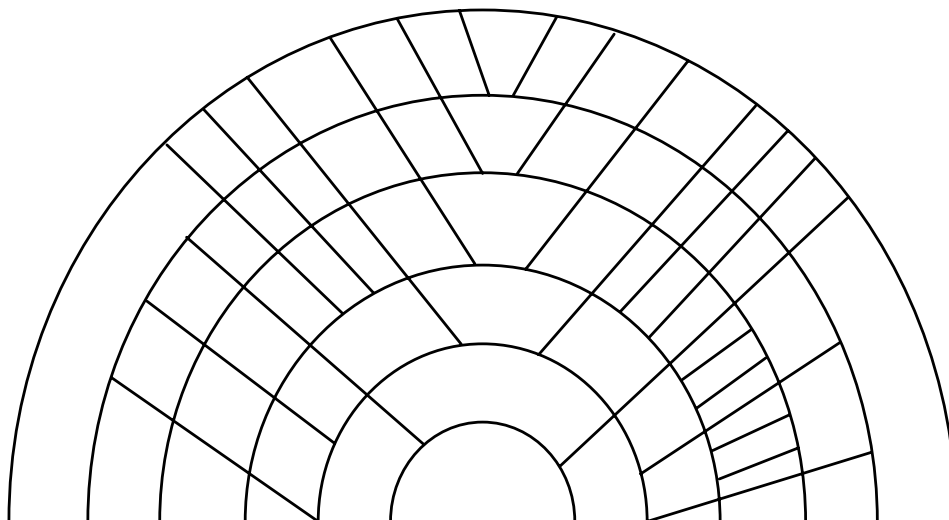

2 pav. Skirtingose šalyse (A ir B) suteiktų kvalifikacijų palyginimas, naudojant Europos kvalifikacijų (EQF) meta-sąrangą (pagal Kennedy, 2010)

Studijų rezultatais aprašyti studijų krypties aprašai (reglamentai²) yra pagrindinis dokumentas, kuriuo remiantis rengiamos, vykdomos ir akredituojamos studijų programos. Kita vertus, patys studijų krypties aprašai (reglamentai) rengiami ir vertinami, remiantis sektorinėmis

² Lietuvoje yra parengti studijų reglamentai, aprašantys reikalavimus vienos ar kitos profesijos specialistų rengimui. Tačiau dauguma jų buvo rengti 2008 metais arba anksčiau, tad aprašant reikalavimus rengiamiems specialistams iš esmės nebuvo remtasi studijų rezultatais, nebuvo parengta ir patvirtinta Lietuvos nacionalinė kvalifikacijų sąranga.

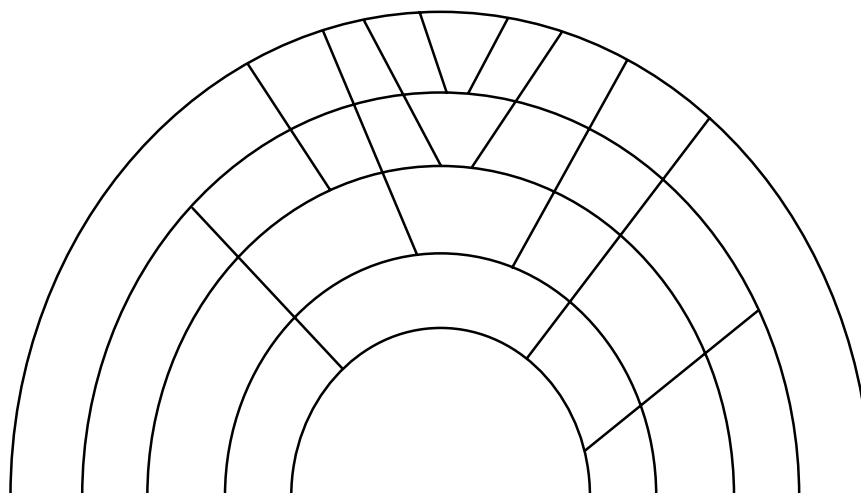
kvalifikacijų sąrangomis, o šios – nacionaline kvalifikacijų sąranga, kurios taip pat aprašytos studijų rezultatais. Plėtojant bendrą Europos aukštojo mokslo erdvę svarbu, kad nacionalinės kvalifikacijų sąrangos būtų suderintos su Europos kvalifikacijų sąranga (EOF, 2008), turint omeny, kad ji yra suderinta su Europos aukštojo mokslo erdvės kvalifikacijų sąranga (angl. *Framework of Qualifications for the European Higher Education Area – QFEHEA*), dar vadinamais Dublino aprašais.

3 pav. Studijų rezultatų paskirtis studijas reglamentuojančių dokumentų rengimui

(EKS – Europos kvalifikacijų sąranga; NKS – nacionalinė kvalifikacijų sąranga; SKS – sektorinė kvalifikacijų sąranga; SKA – studijų krypties aprašai; SPA – studijų programų aprašai; SDA – studijų dalykų/modulių aprašai)

Atskirais atvejais studijų krypties aprašai (reglamentai) gali būti rengiami tiesiogiai remiantis nacionaline kvalifikacijų sąranga (arba EQF ar QFEHEA), jei sektorinės kvalifikacijų sąrangos dar nėra parengtos arba manoma, kad jas rengti netikslinga. Tačiau studijų krypties aprašus (reglamentus) vargu ar galima parengti be nacionalinės kvalifikacijų sąrangos. Kita vertus, nacionalinė aukštojo mokslo kvalifikacijų sąranga gali būti parengta tik tada, jei studijų turinys ir pačios studijos aukštosiose mokyklose grindžiamos *studijų rezultatais*. Studijų rezultatai atsiskleidžia visose studijų pakopose ir studijas reglamentuojančiuose dokumentuose (3 ir 4 pav. – Europos, nacionalinės ir sektorinės kvalifikacijų sąrangos lygmenyse, studijų pakopų, studijų krypties aprašuose, studijų programų ir studijų dalykų aprašuose), todėl jie turi labai didelę reikšmę didinant suteikiamų kvalifikacijų skaidrumą, galimybę jas palyginti ir pripažinti skirtingose šalyse atskirose aukštosios mokyklose.

4 pav. Studijų rezultatų panaudojimas aukštojo mokslo kvalifikacijų sąraangoje

SKA

(AMKS – aukštojo mokslo kvalifikacijų sąraanga; NKS – nacionalinė kvalifikacijų sąraanga; PB – profesijos bakalauro kvalifikacijos pakopa; B – bakalauro kvalifikacijos pakopa; M – magistro kvalifikacijos pakopa; D – daktaro kvalifikacijos pakopa; SKA – studijų krypties aprašas; SPA – studijų programos aprašas; SDA – studijų dalyko/modulio aprašas)

Studijų programos rengiamos remiantis studijų krypties aprašais. Šie pirmiausia turi derėti su konkrečiu nacionalinės kvalifikacijų sąrangos lygmeniu, suderintu su aukštojo mokslo kvalifikacijų sąrangos pakopa (4 pav.), kai pagal studijų rezultatus apibrėžiami bendrieji reikalavimai vienai ar kitai aukštojo mokslo teikiamai kvalifikacijai (profesijos bakalauro, bakalauro, magistro ar daktaro).

Studijų krypties aprašai (reglamentai) yra labai svarbus išorinis šaltinis, kuriuo remiasi aukštosios mokyklos, rengdamos naujas arba atnaujindamos jau esamas tam tikros studijų krypties programas. Šiuo atveju studijų krypties aprašai (reglamentai) teikia pagrindines nuorodas, kaip formuoti naujos arba tobulinti jau vykdomos programos studijų rezultatus bei kitus studijų programos parametrus. Studijų krypties aprašų sąsaja su studijų rezultatais padeda aukštajai mokyklai kuriant ir įgyvendinant (įvertinant, kaip programos studijų rezultatai atitinka krypties, pvz., antropologijos, standartų reikalavimus) vidinę kokybės užtikrinimo sistemą.

Studijų rezultatais aprašyti studijas reglamentuojantieji dokumentai skatina aukštąsias mokyklas prisiimti atsakomybę už nusistatytus teikiamo išsimokslinimo standartus ir kokybę, taip pat gali būti panaudoti išoriniam programų kokybės vertinimui, nes „...turi dvejopą paskirtį: pirma, jie leidžia atskirus studentų pasiekimus palyginti su specialiaisiais studijų rezultatais; antra, jie pateikia struktūrą, kurios pagrindu gali būti įvertinta visa programa“ (Sociology, 2007, p. 5). Kartu M. Laugharne (2002), pažymi, kad studijų krypties aprašai (reglamentai) „labiau skirti kaip paakinimas savikritiškai reflektuoti, negu griežtiems kriterijams nustatyti“ (p. 136).

Studijų rezultatais aprašytos studijų programos yra svarbios ir socialiniams dalininkams, ypač būsiesiems studentams ir darbdaviams, norintiems gauti daugiau informacijos apie kvalifikacinio laipsnio gavėjo įgyjamas žinias ir supratimą, specialiuosius ir bendruosius konkrečios studijų krypties arba profesijos mokėjimus.

Studijų krypties aprašo struktūrą, kuriuo remiantis rengiamos toje kryptyje vykdomos studijų programos, iš esmės sudaro trys pagrindinės dalys: 1) profesinių žinių ir supratimo lūkesčiai; 2) krypties (specialybės) ir bendrųjų mokėjimų lūkesčiai; 3) reikalavimų standartai (McGhee, 2004, p. 19).

Studijų turinio atžvilgiu studijų krypties aprašai (reglamentai) plačiame ir abstrakčiame kontekste apibrėžia tam tikrus lūkesčius siekiant krypties žinių, kurias turi įgyti į akademinį laipsnį pretenduojantis absolventas. Įgyjamų mokėjimų atžvilgiu studijų krypties aprašai apibrėžia tam tikrus lūkesčius, siekiant specialiųjų ir bendrųjų (perkeliamųjų) mokėjimų, kuriuos absolventas turi įgyti kiekvienos profesijos srityje. Standartų atžvilgiu studijų krypties aprašai išreiškia tam tikrus „slenkstinius“ arba „tipinius“ numatomų studentų pasiekimų lūkesčius. „Slenkstiniai“ reikalavimai apibrėžia minimalius reikalavimus, kuriuos būtina tenkinti, kad būtų suteiktas atitinkamas kvalifikacinis laipsnis ar sertifikatas.

Studijų krypties aprašai (reglamentai) paprastai yra rengiami glaudžiai bendradarbiaujant aukštosios mokyklos ir profesinių asociacijų atstovams. Studijų krypties aprašams (reglamentams) rengti dažniausiai suburiama studijų krypties bendruomenei atstovaujanti specialistų grupė. Parengtas studijų krypties aprašo (reglamento) projektas aptariamas platesnėje akademinės bendruomenės bei socialinių dalininkų grupėje. Studijų krypties aprašo (reglamento) apimtis paprastai būna nuo 16 iki 20 puslapių. Studijų krypties apraše (reglamente) taip pat nurodoma, kokį akademinės kvalifikacijos lygį jis atitinka kitų šalių (ar šalies) nacionalinėje (šiuo metu jau galima nuoroda ir į Europos kvalifikacijų sąrangos lygį) kvalifikacijų sąranroje.

Mokslinės literatūros šaltinių analizė parodė, kad, studijų krypties aprašai, kaip ir kiti dokumentai (EKS, AMKS, NKS, SPA ir SDA), apibūdinami trimis konceptualiais parametrais: studijų rezultatais (arba kompetentingumais), studijų pakopa ir studentų darbo apimtimi (Adelman, 2009, p. 25). Studijų krypties aprašai (reglamentai) per juos atitinkančią studijų pakopą, struktūrą ir turinį nusakančius studijų rezultatus (arba kompetentingumo lygmenį) ir studijų trukmę, išreikštą kreditais, detalizuoja ir konkretizuoja reikalavimus studijų programoms, kurias sėkmingai baigusiems suteikiama profesijos bakalauro, bakalauro, magistro ar daktaro studijų pakopą atitinkanti kvalifikacija. Vadinasi, *studijų pakopa, studijų rezultatai (arba kompetentingumai) ir studijų trukmė, išreikšta kreditais*, yra pagrindiniai studijų krypties aprašus apibūdinantys

parametrai. Juo labiau, kad pastaruju metu vis dažniau kalbama ne apie kvalifikacijų sąrangas, bet apie kvalifikacijų ir kreditų sąrangas (English QCF – *English Qualification and Credit Framework*; Brockman, Clarke, 2009, p. 789).

2.2. Studijų rezultatų samprata

Šiuo metu pasaulyje nėra vieningos nuomonės dėl studijų rezultatų³ (angl. *learning outcomes*) sąvokos apibrėžimo, tačiau nėra didelių nesutarimų dėl studijų rezultatų sampratos. Europoje, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje, Šiaurės Amerikoje ir Pietų Afrikoje studijų rezultatai apibrėžiami su neesminiais skirtumais. Dauguma tyrėjų (Adam, 2004; 2007; Gosling, Moon, 2001; Moon, 2002; Kennedy, 2007; *The Shift to Learning Outcomes*, 2008 ir kiti) sutaria, kad studijų rezultatas yra:

„Teiginys, nusakantis ką studentas turi (privalo – angl. *should*) žinoti, suprasti ir atlikti studijų proceso pabaigoje“

Iš „*Regulatory Arrangements for Qualifications and Credit Framework in England, Wales and Northern Ireland, November*“ (2008, p. 40) ir „*The Shift to Learning Outcomes*“ (2008, p. 15).

arba

„Teiginiai, kurie detalizuoja, ką studentas žinos arba bus pajėgus padaryti baigęs studijas. Rezultatai dažniausiai yra formuluojami kaip žinios, mokėjimai ir požiūriai.“

Iš „*American Association of Law Libraries*“ (<http://www.aallnet.org>, cituota iš Adam, 2007, p. 5).

Kai kurie studijų rezultatai formuluojami siejant juos su kompetentingumais, kuriuos studentas turi išsiugdyti studijų procese:

„Studijų rezultatas yra teiginys, nurodantis, kokius kompetentingumus studentas turėtų įvaldyti studijų procese.“

Iš „*Transnational European Evaluation Project – TEEP*“ (cituota iš Adam, 2007, p. 5).

³ Institucijose, kuriose studijuojama, sąvoka „*learning outcomes*“ verčiama kaip „studijų rezultatai“, o kuriose mokomasi, – kaip „mokymosi rezultatai“. Studijavimas yra specifinis mokymasis, kai mokomasi per tyrimus, t.y. naujos žinios įgyjamos ne tik ir ne tiek perimant jas iš kitų šaltinių, kiek jas „pasigaminant“ pačiam studijuojančiajam atliekant įvairaus pobūdžio ir gylio tyrimus. Tyrimai (mokslas) yra pagrindinis žinių gavimo būdas.

Įvairiuose kituose šaltiniuose studijų rezultatai dar apibrėžiami kaip:

a) „Studijų rezultatai yra specifiniai **pamatuojami** pasiekimai“. Šiame apibrėžime nurodomas labai svarbus studijų rezultato parametras – *pamatuojamumas*.

b) “Studijų rezultatas yra teiginys, nurodantis, kokius **kompetentingumus** tikimasi studentas įvaldys studijų proceso išdavoje”. Čia studijų rezultatas redukuojamas iki *kompetentingumo*.

c) „Studijų rezultatų teiginiai yra turinio reikalavimai **provincijos** švietimo sistemai“. Čia studijų rezultatai panaudojami *provincijos (regiono) švietimo sistemai* apibrėžti.

d) „Studijų rezultatai yra teiginiai ką studentas tikimasi žinos ir padarys atitinkamame lygmenyje. Jie sudaro nustatytą **studijų turinį ir procesą** (curriculum)“. Čia akcentuojama, kad *studijų turinys ir jo realizavimo procesas* (angl. *curriculum*) sudaromas remiantis studijų rezultatais.

e) „Objektyvūs visuomeniniai ir kvalifikaciniai reikalavimai, parodantys studijų metu įgytus kompetentingumus, reikalingus atitinkamai kvalifikacijai suteikti“ (K. Pukelis, N. Pileičikienė, 2006, p. 21). Čia parodoma, kad studijų rezultatai yra bendros socialinių dalininkų veikos rezultatas – objektyvūs reikalavimai kvalifikacijai suteikti.

Europos kvalifikacijų sąraangoje studijų rezultatai (angl. *learning outcomes*) apibrėžiami kaip:

„Teiginiai, kurie nurodo, ką studentas žino, supranta ir yra pajėgus padaryti pasibaigus mokymosi arba studijų procesui ir yra apibrėžiami žiniomis, mokėjimais ir kompetentingumu.“

Iš „*European Qualification Framework*“ (2008, p. 11).

Šioje metodikoje mes remsimės paskutiniu ju (EQF, 2008) studijų rezultatų apibrėžimu.

Pavyzdžiui, Europos kvalifikacijų sąraangoje 6 (bakaluro) ir 7 (magistro) lygmenys yra apibrėžiami tokiais studijų rezultatais:

2 lentelė. Europos kvalifikacijų sąranga (6 ir 7 lygmuo)

Lygmuo	Studijų rezultatai (Learning outcomes)		
	Žinios (Knowledge)	Mokėjimai (Skills)	Kompetentingumas (Competence)
7 lygmuo (pagal Bolonijos procesą - 2 studijų pakopa, magistrantūra)	Labai specializuotos žinios, kai kurios iš jų naujausios darbo arba studijų srityje, kaip pagrindas originaliai mąstyti ir (arba) tyrimams atlikti. Kritiškas kurios nors srities žinių problemiško supratimas ir jų susiejimas su skirtingomis sritimis.	Specializuoti problemų sprendimų įgūdžiai, būtini tyrimuose ir (arba) inovacijose, kuriant naujas žinias ir procedūras bei integruojant skirtingų sričių žinias.	Valdyti ir pertvarkyti darbo arba studijų aplinkas, kurios yra sudėtingos, nenuspėjamos ir reikalauja naujų strateginių išvalgų. Prisiimti atsakomybę už indėlį į profesines žinias ir praktiką ir (arba) kritiškai vertinant strateginę komandų veiklą.
6 lygmuo (pagal Bolonijos procesą – 1 studijų pakopa, bakalauras)	Pažangios darbo arba studijų srities žinios, paremtos kritišku teorijų ir principų supratimu.	Pažangūs mokėjimai, rodantys meistriškumą ir inovatyvumą, būtiną sudėtingoms ir nenuspėjamos problemoms spręsti specializuotoje darbo ar studijų srityje.	Valdyti sudėtingas technines arba profesines veiklas ar projektus, prisiimant atsakomybę už sprendimų priėmimą nenuspėjamos darbo arba studijų aplinkose. Prisiimti atsakomybę už atskirų asmenų arba grupių profesinį tobulėjimą.

Studijų programos arba studijų dalyko tikslai gali būti apibrėžiami ir kompetentingumais⁴. Kompetentingumas – tai tik viena studijų rezultatų (paskutinioji) dalis (deskriptorius⁵), kurioje apibrėžiama kaip reikia turimas žinias ir mokėjimus *integruotai panaudoti* profesinės veiklos situacijose. Dauguma mokslininkų laikosi nuomonės, kad studijų programų ir studijų dalykų tikslus geriau apibrėžti (konkretizuoti) per studijų rezultatus, nei per kompetentingumus, nes jie (studijų rezultatai) yra detalesni, geriau suprantami studentams, kolegoms ir išoriniams vertintojams. Studijų rezultatuose kompetentingumo deskriptorius dar yra detalizuojamas būtinomis žiniomis ir

⁴ Lietuvoje įsigalėjo ne kompetentingumo (daugiskaitoje – kompetentingumų), bet kompetencijos ir kompetencijų terminai. Taip atsitiko dėl tiesioginio “competence” sąvokos vertimo, neįvertinus, kokį turinį anglosaksiškoje kultūroje ši sąvoka atspindi. “Competence” anglosaksiškoje kultūroje atspindi depersonalizuotą “kompetentingas” sąvokos turinį (kompetentingumas, daugiskaitoje – kompetentingumai). Plačiau žiūrėkite šio projekto “Studijų rezultatų ir studijavimo pasiekimų įvertinimo koncepcijos integravimo į studijų procesą metodologiniai pagrindai”.

⁵ Deskriptorius – vienareikšmiškai apibrėžtas terminas (žodis ar žodžių junginys), vartojamas **dokumentų turiniui** aprašyti ir informacijai surasti formalizuotuose informacinės paieškos sistemose (Tarptautinių žodžių žodynas).

mokėjimais, kuriuos atitinkamoje studijų pakopoje turi įgyti studentas, kad jam pademonstruoto kompetentingumo išdavoje būtų suteikta atitinkamo lygmens kvalifikacija.

Dublino aprašai išskiria 5 pagrindines kompetentingumo⁶ sritis, kurios bendros visoms studijų pakopoms (pirmajai, antrajai ir trečiajai): a) žinių ir supratimo; b) žinių ir supratimo taikymo (angl. *know-how*); c) sprendimų priėmimo; d) bendravimo ir e) studijavimo arba mokėjimų mokytis (angl. *learning skills*).

Pavyzdžiui, žinių ir supratimo taikymo (b arba „*know-how*“) srityje kiekvienos studijų pakopos pabaigoje studentai turi gebėti:

- *po pirmosios (bakalauro) studijų pakopos* – „sugalvoti ir pagrįsti argumentus“ (*Shared Dublin descriptors...*, 2004, p.4);
- *po antrosios (magistro) studijų pakopos* – „spręsti problemas naujoje ar nežinomoje aplinkoje platesniame (ar tarpkryptiniame) kontekste“ (*Shared Dublin descriptors...*, 2004, p.4);
- *po trečiosios (daktaro) studijų pakopos* – „suprasti, suprojektuoti, įgyvendinti ir pritaikyti mokslo integralumo pagrindus“ (*Shared Dublin descriptors...*, 2004, p. 4).

Panašiai atskiriami studijų rezultatai kiekvienai studijų pakopai žinių ir supratimo, sprendimų priėmimo, bendravimo ir studijavimo arba mokėjimo mokytis srityse.

Jeigu Dublino aprašai nustatė bendriausius reikalavimus bakalauro, magistro ir daktaro studijų pakopų aprašams, tai „**Tuning**“ projekte (2006) buvo siekiama bendriausius Dublino aprašų reikalavimus pritaikyti aprašant konkrečius reikalavimus atskiroms studijų pakopoms pagal *studijų sritis* ir *studijų kryptis*.

„Tuning“ projekte buvo pagrįsta metodologija, kuri sudarė prielaidas suprasti ir palyginti skirtingų universitetų studijų struktūras ir turinius (angl. *curriculum*). Buvo išskirtos penkios pagrindinės sritys (Gonzalez, Wagenaar, 2008), kuriose atskirų studijų kryptių atstovai inicijavo diskusijas: 1) „bendrieji kompetentingumai arba perkeliemieji mokėjimai (angl. *generic competences or transferable skills*); 2) krypties specialieji kompetentingumai (angl. *subject-specific competences*); 3) ECTS, kaip kreditų kaupimo sistemos vaidmuo; 4) požiūris į studijavimą, dėstymą ir vertinimą (angl. *approach to learning, teaching and assessment*); 5) kokybės plėtotės vaidmuo studijų procese (angl. *the role of quality enhancement ...*), akcentuojant kokybės plėtotės sistemas, pagrįstas vidinėmis kokybės užtikrinimo sistemomis“ (p. 13).

⁶ „Kompetentingumą“ JQI grupė apibrėžė kaip reikalavimą (studijų rezultata), leidžiantį atitinkamai laipsniuoti studentų pasiekimus (žinojimą, supratimą ir mokėjimus), t. y. kaip tam tikrą integruotą žinojimo, supratimo ir mokėjimų standartą (reikalavimą).

Vykdamas „Tuning“ projektą parengti studijų krypties aprašai parodė, kaip gali būti *rengiamos ir vertinamos studijų programos*. Tam, kad studijų krypties aprašai būtų kuo naudingesni *rengiant (atnaujinant) studijų programas*, buvo išskirti **pagrindiniai programų rengimo (atnaujinimo) žingsniai**, pavyzdžiui:

- programos atitiktis pagrindinėms sąlygoms: ar programa atliepia socialinius arba vietinius/nacionalinius/europinius poreikius?
- ar tie poreikiai identifikuoti konsultuojantis su socialiniais dalininkais: darbdaviais, atskirų sričių ekspertais ir profesinėmis asociacijomis?
- ar programa įdomi akademinio požiūriu?
- ar suformuluoti bendri kontroliniai parametrai („*reference points*“), t.y. programos **studijų rezultatai**?
 - ar programa viduje ir iš išorės pakankamai aprūpinama reikiamais ištekliais?
 - ar ji priskirta tinkamai studijų pakopai?
 - ar programos tikslai ir studijų rezultatai grindžiami atitinkamomis žiniomis, supratimu, mokėjimais?

„Tuning“ projektas išskyrė bendruosius ir krypties specialiuosius kompetentingumus. Ypač akcentuojama bendrųjų (perkeliamųjų) kompetentingumų reikšmė. Jie skirstomos į tris tipus:

- *instrumentiniai kompetentingumai*, kurie apima pažintinius, metodologinius, technologinius ir kalbos mokėjimus (analizės ir sintezės mokėjimai, IKT, užsienio kalbos mokėjimas ir t. t.);
- *tarpasmeniniai kompetentingumai*, kurie apima individualius mokėjimus, tokius kaip socialiniai mokėjimai (socialinė sąveika ir bendradarbiavimas: kritiškumas, komandinis darbas, etiniai įsipareigojimai ir t. t.);
- *sisteminiai kompetentingumai*: gebėjimai ir mokėjimai, apimantys sistemų visumą (supratimo, jautrumo ir žinių derinį; anksčiau įgytus instrumentinius ir tarpasmeninius mokėjimus, tokias kaip žinių taikymas, tyrimo mokėjimai, lyderystė, iniciatyvumas, verslumas ir t. t.).

Airijos kvalifikacijų sąraše studijų rezultatai apibrėžiami per 3 parametrus: a) žinias (panaudojant du deskriptorius); b) žinojimą (angl. *know-how*) ir mokėjimus (panaudojant taip pat du deskriptorius) bei c) kompetentingumą (panaudojant 4 deskriptorius). Vadinasi, tokios struktūros **studijų rezultatų** apibrėžimui pasitelkiami 8 deskriptoriai:

1. *žinioms*: **a) platumas**, t. y. kiek plačios yra studijuojančiojo žinios, ir **b) pobūdis, rūšis**, t. y. kokio pobūdžio arba kokybės žiniomis studijuojantysis disponuoja;
2. *žinojimui* (angl. *know-how*) ir *mokėjimams*: a) žinojimo, kaip padaryti, kuris nusakomas mokėjimų **diapazono platumu**, t. y. kokio platumo turi būti studijuojančiojo demonstruojami

fiziniai, intelektiniai, socialiniai ir kiti mokėjimai, ir b) žinojimo, kaip padaryti, kuris nusakomas mokėjimų *atrankumu*, t. y. kiek sudėtingos turi būti problemos, kurias studijuojantysis turi išspręsti, pasiremdamas įgytais mokėjimais, ir kaip jis jas išsprendžia;

3. *kompetentingumui* kaip integruojančiam turimas žinias ir mokėjimus: **a) kontekstas**, t. y. kokiame kontekste studijuojantysis turi gebėti pritaikyti savo žinias ir mokėjimus; **b) vaidmuo**, t. y. kiek atsakomybės turi prisiimti studijuojantysis asmeniškai arba grupėje, pritaikydamas savo žinias ir mokėjimus; **c) mokėjimas/mokymasis mokytis**, t. y. koku mastu studijuojantysis turi identifikuoti savo mokymosi trūkumus ir kokių priemonių imtis jiems pašalinti; **d) išvalga, išvalgumas**, t. y. kiek giliai ir plačiai studijuojantysis turi integruoti intelektinius, emocinius, fizinius ir dorinius požiūrius į savo asmenybės „Aš“ (tapatumą) bei sąveikavimą (bendravimą) su kitais“ (Murray, 2006, p. 8, 9).

3. Socialiniai dalininkai ir jų grupės

Socialinių dalininkų teorijos pradininku laikomas E. Freeman (1984), kurią jis pagrindė savo veikale „Strateginis valdymas: socialinių dalininkų požiūris“ (angl. *Strategic Management: a Stakeholder Approach*). Socialinių dalininkų teorija teigė, kad organizacijos turi būti valdomos visų suinteresuotų asmenų, o ne tik akcininkų.

E. Freeman nuomone, socialiniu dalininku turi būti laikomas asmuo ar asmenų grupė, kuri gali įtakoti arba patys yra paveikti organizacijos tikslų siekimo. K. Pukelio ir N. Pileičikienės (2006) nuomone socialiniai dalininkai yra „asmens ar jų grupės, suinteresuotos studijų institucijos veiklos kokybe ir galinčios ją įtakoti: institucijos administracinis ir akademinis personalas, studentai, jų tėvai, absolventai, darbdaviai, profesinių asociacijų atstovai, valstybinės institucijos, profesinių sąjungų atstovai ir pan.“ (p. 21) arba „asmens ar asmenų grupės (profesinės asociacijos, organizacijos, alumni ir t.t.), norinčios ir galinčios priimti socialinę atsakomybę už studijų programų kokybę“ (Pukelis, Pileičikienė, 2010, p. 109).

Būti geru strategu reiškia turėti ryšių su grupėmis, kurios gali tave paveikti, o būti atsakingu (sėkmingai veikiančiu ilgalaikėje perspektyvoje), reiškia palaikyti ryšius su tomis grupėmis, kurias gali paveikti tu. Teorijos oponentai išryškina apibrėžime nurodytų grupių, kurios „gali paveikti“ nekonkretumą, teigdami, kad visi žmonės gali turėti vienokia ar kitokią įtaką organizacijos veiklai. E. Freeman ir jo pasekėjai argumentavo, kad grupės, ypač tos, kurios gali daryti tiesioginę įtaką organizacijos veiklai, nėra neidentifikuojamos.

Taigi čia iškyla *socialinių partnerių* (angl. *social partners*) ir *socialinių dalininkų* (angl. *stakeholders*) sampratų skirtumų problema. Socialiniai partnerių įtaka organizacijai pasireiškia politinėje, finansinėje ir kt. srityse šalies bei instituciniame lygmenyse, o socialiniai dalininkai labiau įtakoja kasdienes organizacijos veiklas, ypač organizacijos veiklos kokybę. Socialinė partnerystė – tai įvairiai interpretuojama veikla, tačiau iš esmės ji apibūdina trijų partnerių – valstybės, darbdavių ir darbuotojų organizacijų bendradarbiavimą, nustatant šių trijų partnerių teises ir pareigas vienas kitų atžvilgiu. Tuo tarpu socialiniai dalininkai koncentruojasi ties organizacijos veiklos efektyvumu ir produktyvumu, t.y. ties *kokybe*.

Aukštajame moksle socialiniai dalininkai grupuojami įvairiai: pasak L. McDowell ir K. Sambell (1999), tai “studentai, studentų tėvai, studentų darbdaviai, galimi būsimų absolventų darbdaviai, profesinės asociacijos ar kitos reguliuojančios institucijos, akademikai ir jų tyrimų srities asociacijos, vyriausybė ir visuomenė plačiąja prasme“ (p. 108). L. Kaminskienė (2008) aukštojo mokslo socialinių dalininkų grupes skirsto į: 1) *asmenis* – studentai, dėstytojai, studentų tėvai,

absolventai; 2) *organizacijas* – aukštosios mokyklos, profesinės sąjungos, nevyriausybinių organizacijos; 3) *darbdavius* – regiono ir šalies lygmens įmonės, tarptautinės korporacijos, darbdavių organizacijos; 4) *valdžios institucijos* – regiono lygmens valdžia, nacionalinė valdžia, valstybinių institucijų padaliniai.

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad socialinių dalininkų grupavimas yra keblus klausimas, nes toje pačioje grupėje esantys asmenys dėl įvairių priežasčių gali turėti skirtingų interesų. Kita socialinių dalininkų grupavimo problema kyla dėl jų painiojimo su socialiniais partneriais. Diskutuotina, ar daugelio autorių įvardijamos valdžios institucijos yra socialiniai dalininkai, ar socialiniai partneriai? Pavyzdžiui, J. Salmi (2009) jų neskiria, įvardija tik socialinius dalininkus ir apibrėžia juos „šešiomis bendrosiomis kategorijomis: 1) visuomenė plačiąja prasme (dažniausiai atstovaujama aukštųjų mokyklų tarybose), 2) vyriausybė, kuri, priklausomai nuo konteksto, gali būti šalies, regiono ar savivaldybės lygmens, 3) darbdaviai, 4) alumni (absolventai), 5) dėstytojai, 6) studentai ir jų tėvai (p. 6).

L. Kaminskienė (2008) išskiria tris švietimo sistemoje dalyvaujančių socialinių dalininkų ir socialinių partnerių grupes, kurių atsakomybės ribos skiriasi lygmenimis ir raiškos zonomis:

- *Pirmoji grupė* – asmenys, asmenų grupės ir organizacijos, tiesiogiai dalyvaujantys aukštosios mokyklos veikloje (dėstytojai, studentai, aukštosios mokyklos administracija, absolventai ir kt.). Pagal veiklos pobūdį šios grupės dalyviai gali būti įvardijamai kaip socialiniai dalininkai;
- *Antroji grupė* – asmenų grupės ir organizacijos, tiesiogiai ir netiesiogiai dalyvaujantys aukštosios mokyklos veikloje. Jų dalyvavimas pasireiškia bendrųjų studijų tikslų nustatymu, būsimų absolventų įsidarbinimo ir užimtumo perspektyvų įvertinimu, studijų institucijų rėmimu ir pan. Pagal veiklos pobūdį šios grupės dalyviai gali būti įvardijamai kaip socialiniai partneriai (nevyriausybinių organizacijos, profesinės sąjungos, verslo įmonės ir kt.)
- *Trečioji grupė* – valstybė, jos institucijos ir visa visuomenė. Šiai grupei priskiriamos aukštojo mokslo politiką šalies lygmeniu organizuojančios ir reguliuojančios institucijos. Pagal veiklos pobūdį šios grupės dalyviai gali būti įvardijamai kaip socialiniai partneriai.

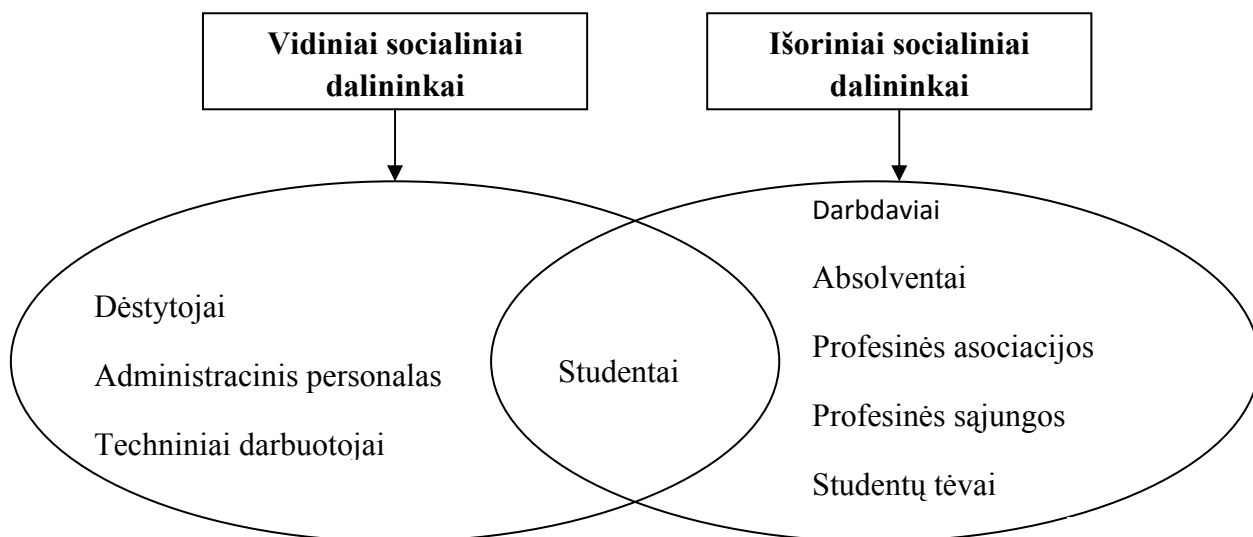
Vadinasi, socialinių partnerių ir socialinių dalininkų veikla reiškiasi šalies, instituciniame / programos ir dalyko (modulio) lygmenyse. Studijų programų rengimo ir kokybės gerinimo veiklas, vykstančias instituciniame ir programos lygmenyje, įtakoja tiek socialiniai partneriai, tiek socialiniai dalininkai. Vis dėlto, programos lygmenyje labiau pasireiškia socialinių dalininkų veikla. Siekiant geriau suprasti socialinių dalininkų interesus, nuspėti galimus jų veiksmus ir veiksmingai jiems vadovauti, siūloma socialinius dalininkus suskirstyti į grupes pagal: a) interesų bendrumą, b) svarbą

aukštajai mokyklai/ konkrečiai studijų programai (pirminiai ir antriniai), c) veiklos zonas aukštosios mokyklos/ konkrečios studijų programos atžvilgiu (vidiniai ir išoriniai).

Išskiriami keli aukštųjų mokyklų ir socialinių dalininkų bendradarbiavimo tikslai: 1) *dalijimasis informacija*. Tai esminis bendradarbiavimo tikslas, svarbus siekiant nuodugniai išnagrinėti problemas; 2) *demokratijos principų plėtra*. Reikšminga skaidrumui, pagrįstumui, nešališkumui, lygiateisiškumui ir atskaitomybei užtikrinti; 3) *bendruomenės sąryšis*. Svarbus didinat bedruomenės narių pasitikėjimą vieni kitais, mažinant tarpusavio konfliktus, atskleidžiant įvairius požiūrius, plėtojant socialinių dalininkų veiklos kultūrą aukštojoje mokykloje; 4) *sprendimų priėmimo struktūriškumas ir priimtų sprendimų kokybė* (Bayley, French, 2008). Socialinių dalininkų veikla – tai unikali santykių forma, nes leidžia problemas pažinti įvairiais, skirtingus interesus turinčių asmenų požiūriais ir todėl sėkmingiau jas spręsti.

T. J. Rowley ir M. Moldoveanu (2003) pastebi, kad socialiniai dalininkai dalyvauja aukštosios mokyklos veikloje vedami ne tik racionalių (materialių ir nematerialių), bet ir emocijomis pagrįstų interesų. Interesų darna tarp socialinių dalininkų grupių su skirtingais požiūriais, turi teigiamą įtaką socialinių dalininkų veiklos mobilizacijai. T. J. Rowley ir M. Moldoveanu (2003) išskyrė socialinių dalininkų grupes vienijančius veiksnius, tokius kaip: a) bendra veikla praeityje; b) bendra tapatybė; c) efektyvus tarpusavio bendravimas. Socialinių dalininkų palaikymą ir išitraukimą į veiklą aukštoji mokykla ir joje veikiančios studijų programų komitetai užtikrina per rimtą ir gilų požiūrį į socialinių dalininkų veiklą. Pasak S. G. Scott ir V. R. Lane (2000), aukštosios mokyklos, siekdamos socialinių dalininkų palaikymo, turi skirti pakankamai išteklių bendravimui ir sudaryti jiems galimybes jaustis bendruomenės nariais. Aukštosios mokyklos turi stengtis įtraukti socialinius dalininkus į savo bendruomenę, nes tai padidina studijų kokybės gerinimo ir, tuo pačiu įsitvirtinimo švietimo rinkoje, perspektyvą, o taip pat padeda išugdyti tokius būsimų absolventų mokėjimus, kurių jiems reikės darbo rinkoje.

Mukhopadhyay (2005) visus socialinius dalininkus skirsto į dvi grupes: vidinius ir išorinius (5 pav.). Vidiniams universiteto socialiniams dalininkams galėtų būti priskirti dėstytojus, administracinį personalą, techninius darbuotojus, o išoriniams – darbdavius, valstybę, profesines sąjungas, profesines asociacijas, visuomenę, tam tikrais atvejais, kuomet už studijas moka tėvai – ir studentų tėvus. Studentas yra ir vidinis, ir išorinis socialinis dalininkas.

5 pav. **Universiteto teikiamų studijų programų išoriniai bei vidiniai socialiniai dalininkai (pagal Mukhopadhyay, 2005, p. 67).**

Universitetai, rengdami aukštos kokybės specialistus turi tenkinti ne tik studentų, tačiau drauge ir kitų savo išorinių socialinių dalininkų (darbdavių, absolventų, profesinių asociacijų, profesinių sąjungų, studentų tėvų ir pan.) poreikius, t.y., svarbu, jog ne tik studentas būtų patenkintas studijomis, tačiau taip pat ir tai, jog studentų įgyti mokėjimai atitiktų darbdavių poreikius bei valstybės strateginius tikslus. Šis uždavinys (suderinti skirtingų socialinių dalininkų interesus, poreikius) tampa viena iš sąlygų universitetams siekiant palaikyti aukštą studijų kokybės lygį ir drauge organizuoti studijas, tenkinančias studentus.

3.1. Socialinių dalininkų veiklos ir vaidmenys, gerinant studijų programos kokybę

Dėstytojai prieš formuluodami studijų rezultatus privalo išsiaiškinti socialinių dalininkų (studentų, absolventų, darbdavių, profesinių asociacijų, profsąjungų ir kt.) poreikius. H. L. Lawson (2004) perspėjo, kad būtų neteisinga manyti, jog „dėstytojai geriausiai žino, ko klientams ir studentams reikia, ir ką jie turi daryti“ (p. 227). Priešingai, dėstytojai darbdavius ir studentus turėtų traktuoti kaip vertingus ekspertus, išryškinančius akademinės bendruomenės poreikius, todėl turėtų identifikuotų socialinių dalininkų grupes (studentus, absolventus, darbdavius ir kt.), įtraukti juos į studijų programų kūrimo ir kokybės gerinimo veiklas. Kita vertus, dalis mokslininkų (Valiulis, 2003) siūlo nepervertinti socialinių dalininkų nuomonės ir vertinti ją kritiškai.

Aukštojo mokslo kultūroje ryškios akademinės autonomijos puoselėjimo tradicijos, todėl universitetai sunkiai priima bet koki išorinių partnerių įsikišimą, ypač iš verslo pasaulio. Pastaruoju

metu universitetai tapo lankstesni, ėmė derinti studijų programų rezultatus su socialinių dalininkų poreikiais, tačiau neprarasdamos giliai išsąknyjusios savo kultūros. Vis dėl to, pasak G. J. Skolins bei J. A. Boser (2008) socialinių dalininkų sistemos plėtojimo pajėgumus aukštosios mokyklos įgyja palaipsniui.

Socialinių dalininkų dalyvavimo studijų programų kūrimo ir jų teikimo kokybės gerinimo veiklose praktika yra gana nesena. Lietuvoje socialiniai dalininkai ilgiausią patirtį turi ir aktyviausiai dalyvauja profesinio rengimo sistemoje, tuo tarpu aukštojo mokslo sistemoje „veiklos sistemų atstovų dalyvavimas yra daugiau simbolinis“ (Šileikis, Kaminskienė, 2007, p. 60). Siekiant įtvirtinti šią kultūrą buvo žengtas žingsnis šalies lygmenyje: 2009 m. Studijų kokybės vertinimo centro patvirtintame „Vykdomų studijų programų vertinimo eigos apraše ir metodiniuose nurodymuose“ vienas iš vertinimo kriterijų yra socialinių dalininkų dalyvavimo programos kokybės užtikrinimo veiklose veiksmingumas.

Tradicinis aukštųjų mokyklų bendradarbiavimas su socialiniais dalininkais kuriant studijų programas prasideda po to, kai „aukštosios mokyklos dėstytojai sukuria studijų turinį, ir tik vėliau dėl jo konsultuojasi su socialiniais dalininkais. Labiau šiuolaikinis būdas reikalauja, kad dėstytojai bendradarbiautų su tikslinėmis socialių dalininkų grupėmis studijų turinio rengimo metu, ir tai būtų vienas iš rengimo etapų“ (Keogh et al., 2010, p. 38).

Socialinių dalininkų bendradarbiavimas pasireiškia septyniose pagrindinėse (vertinant iš visuomenės pozicijų) aukštojo mokslo studijų srityse: 1) *lygių galimybių užtikrinimas* – sąlygų, visoms visuomenės grupėms pasiekti aukštąjį mokslą, sudarymas; 2) *kokybės užtikrinimas* – studijų ir tyrimų kokybės reikalavimų laikymasis; 3) *studijų aktualumas* – lygmuo, kuriuo absolventų įgytas išsimokslinimas atliepia visuomenės ir darbo rinkos poreikius; 4) „*trečioji misija*“ – aukštosios mokyklos indėlis vietiniam ir šalies ekonomikos vystymuisi; 5) *aukštojo mokslo vertybių puoselėjimas* – apimant pilietiškumo bei tautiškumo ugdymą; 6) *vidinis finansinis veiksmingumas* – būdas, kaip panaudojamas valstybinis finansavimas; 7) *tvari raida* – pajėgumas išlaikyti aukštus standartus, vystytis, tinkamai naudoti išteklius ir saugoti aplinką (Pileičikienė, 2010 iš Salmi, 2009). Socialinių dalininkų bendradarbiavimas yra svarbus išvardintose srityse, nes kiekviena atliepiama ne tik aukštosios mokyklos instituciniame, bet ir studijų programos lygmenyje.

Studijų programos lygmenyje socialiniai dalininkai turėtų dalyvauti visose jos etapuose: kūrimo, teikimo, kokybės vertinimo ir kokybės gerinimo (Bayley, French, 2008). Jų veikla turi būti matoma ir kiekvieno etapo žingsnyje. Pavyzdžiui, kuriant ir gerinant studijų programų kokybę socialiniai dalininkų veikla prasideda nuo studijų rezultatų nustatymo, pasiekimų vertinimo procedūrų suderinimo su studijų rezultatais ir tęsiasi iki priemonių, kokybei gerinti, taikymo.

Skirtingų socialinių dalininkų vaidmenys šiose veiklose yra skirtingi, pavyzdžiui, darbdaviai dalyvauja nustatant aktualius studijų rezultatus, vertinant studentų studijų rezultatų pasiekimus, organizuojant ir vykdant studentų praktikas, kuriant studijų aplinką, o studentai dalyvauja apibrėžiant studijų rezultatus, parenkant jų pasiekimui tinkamus studijavimo metodus ir t.t.

Studijų programų realizavimo etape J. Biggs ir C. Tang (2007) išskiria „tris atsakingas socialinių dalininkų grupes: dėstytojus, studentus ir aukštosios mokyklos administracinį personalą - rektoratą, fakultetų, katedrų administraciją, studijų programų komitetus ir t.t. (p. 248). Absolventų dalyvavimo socialinių dalininkų veiklos tinkle svarbą išryškinę autoriai (Delaney, 2004; Allen, Ramaekers, van der Velden, 2005) akcentuoja jų unikalų pajėgumą įvertinti studijas per asmeninę patirtį ir laiko prizmę. Literatūroje išskiriamos keturios sritys, kuriose tikslinga atlikti absolventų nuomonės tyrimus: 1) pasirengimas asmeninam, visuomeninam gyvenimui ir profesinei veiklai: įgytų žinių ir mokėjimų adekvatumas, 2) pasitenkinimas studijomis ir studijų aplinka (apimant studijų dalykų teikimo kokybę, akademinį konsultavimą ir konsultavimą karjerai, saviraiškos galimybes, bendrabučių, bibliotekų, valgyklų ir kitas sistemas), 3) studijų poveikis tolimesniam asmeniniam ir profesiniam tobulėjimui, 4) bendras studijų kokybės aukštojoje mokykloje įvertinimas.

Socialinių dalininkų bendradarbiavimo efektyvumas priklauso nuo jų vertybių panašumų, tarpusavio pasitikėjimo ir aiškiai artikuliuotų bei suderintų siekiamų tikslų. R. Foskett (2005) atliko aukštųjų mokyklų ir darbdavių bendradarbiavimo studijų programos veikloje tyrimą ir nustatė jų tikslus, plėtojant tarpusavio bendradarbiavimą:

- a) *aukštosios mokyklos tikslai* – pagerinti veiklos kokybę ir finansinę padėtį, plėtoti tyrimus, gauti duomenų apie padėtį darbo rinkoje, padidinti studijų programos paklausą, pagerinti reputaciją;
- b) *darbdavių tikslai* – padidinti darbuotojų veiklos lankstumą, išplėsti darbuotojų supratimą apie įmonės interesus, pagerinti produkcijos kokybę, vykdyti naujų darbuotojų paiešką, pakelti pameistrių (mokinių) statusą, pagerinti įmonės prestižą.

Vadinasi, paruošti absolventus darbo rinkai yra svarbus aukštosios mokyklos bendradarbiavimo su socialiniais dalininkais tikslas, bet ne vienintelis. Kita vertus, kiekviena socialinių dalininkų grupė gauna naudą iš tarpusavio bendradarbiavimo. Aukštoji mokykla, įtraukdama socialinius dalininkus į veiklą, tampa lankstesnė ir labiau pastebima veiklos pasaulyje, atsiranda prielaidos gauti finansinę paramą, susieja tiriamąją veiklą su verslo įmonių poreikiais, personalas įgyja naujų mokėjimų. Studentai jaučia bendradarbiavimo naudą, nes praktikų metu dirbdami įmonėse įgyja realios praktinės patirties ir turi galimybę įsidarbinti. Darbdaviai naudojami

aukštųjų mokyklų tyrimų baze ir pritraukia naujus darbuotojus – studentus ir absolventus darbui įmonėse, o dėstytojus kviečia į jų darbuotojų profesinio mokymo veiklas.

A. V. Valiulis (2003) remiantis Vilniaus Gedimino technikos universitete atlikto tyrimo rezultatais, išskyrė aukštųjų mokyklų bendradarbiavimo su darbdaviais įgytus privalumus ir išryškino jų trūkumus. Kaip privalumai buvo išskirti išvystyta studijų bazė, iš darbdavių pasisemta praktinio darbo rinkoje patirtis, išsiaiškintos aukštos kvalifikacijos darbuotojams reikalingos žinios ir mokėjimai, o trūkumais buvo įvardyta finansinių išteklių stoka, silpnai išvystyti studentų mokėjimai surasti užsienyje verslo partnerį, nepakankama dėstytojų patirtis dirbti verslo įmonėse ir pan.

Apibendrinami galime teigti, kad studijų programos komitete turėtų būti atstovaujami visų pagrindinių socialinių dalininkų atstovai:

- dėstytojų;
- studentų;
- absolventų;
- darbdavių;
- profesinių asociacijų (jei tokios yra);
- profesinių sąjungų;
- kitų svarbių socialinių dalininkų atstovai.

Socialiniai dalininkai turėtų būti įtraukiami į studijų rezultatų *identifikavimo* (arba *patikslinimo*, jei yra studijų krypties aprašai ar reglamentai) procesus. Studijų rezultatų *formulavimo* uždaviniai yra aukštosios mokyklos dėstytojų prerogatyva. Dėstytojai turėtų mokėti ne tik įtraukti vidinius ir išorinius socialinius dalininkus į studijų rezultatų identifikavimą bei patikslinimą, bet ir teisingai formuluoti studijų rezultatus. Socialinių dalininkų buvimas studijų programos komitete leidžia nuolatos palaikyti ryšį jais, geriau suprasti jų interesus rengiamų specialistų mokėjimų bei kompetentingumą požiūriu, įtraukti juos į studentų praktinių studijų organizavimo klausimus ir tokiu būdu sudaryti prielaidas studentams lengviau įsidarbinti, o darbdaviams susirasti reikiamus darbuotojus, stiprinti studijų programos materialinę bazę, teikti jiems paslaugas (konsultacijas, tyrimus, organizuoti profesinio tobulėjimo mokymus ir t.t.), įvertinti teikiamų studijų programų kokybę atskirais aspektais ir pan.

4. Studijų programos atnaujinimo logika studijų rezultatų pagrindu

Kalbant apie studijų programą svarbu skirti ją pačią nuo jos aprašo. „Studijų programa – tam tikros krypties studijų turinio, metodų ir materialiujų priemonių, studijoms pasitelkiamo akademinio ir profesinio personalo visuma ir jos aprašymas“ (*Mokslo ir studijų įstatymas*, 4 straipsnis, 23 punktas). Vadinasi, studijų programa apima įvairius jos parametrus: studijų tikslus, studijų rezultatus, studijų turinį ir metodus, įvairius išteklius ir t.t.

Studijų programos aprašas – tai svarbiausių programos parametrų ir jos turinio sudėtinių dalių aprašymas, kurio tikslas yra programos vertinimas ir įvertinimas, visuomenės (studentų, darbdavių ir kitų socialinių dalininkų) informavimas ir pan.

Svarbiausi studijų programos aprašo parametrai, kuriuos būtina peržvelgti rengiant (iš dalies ir atnaujinant) studijų programą yra:

1. Studijų programos atnaujinimo prielaidos. *Šiame etape labai svarbu patikrinti, kiek studijų krypties aprašas (reglamentas) atitinka naujausius darbo rinkos poreikius ir tarptautinius reikalavimus.*
2. Studijų programos paskirtis. *Ar ji išliko ta pati? Ar ji atitinka universiteto misiją ir viziją?*
3. Studijų programos poreikis. *Ar joje rengiami specialistai yra paklausūs darbo rinkoje?*
4. Studijų programos tikslai. *Ar jie lieka tie patys? Ar reikia juos papildyti atsižvelgiant į darbo rinkos ir pilietinės visuomenės kūrimo poreikius?*
5. Studijų programos rezultatai. *Ar jie atitinka darbo rinkos poreikius, socialinių dalininkų rekomendacijas ir tarptautinius reikalavimus?*
6. Studijų dalykų studijų rezultatai. *Ar studijų dalykų rezultatai koreliuoja su studijų programos rezultatais? Ar nesidubliuoja studijų programą sudarančių dalykų studijų rezultatai tarpusavyje?*
7. Studijų dalyko turinys ir studijavimo bei dėstymo metodai. *Ar nereikia atnaujinti turinį? Taikyti kitus dėstymo ir studijavimo metodus?*
8. Studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijų ir metodų parinkimas. *Ar nereikia atnaujinti studentų studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijus ir metodus?*

9. Priėmimo į studijų programą kriterijų ir sąlygų nustatymas. *Ar nereikia peržiūrėti nustatytus reikalavimus priėmimui į studijų programą?*

10. Materialieji ištekliai. *Ar jie yra pakankami? Ar nereikia jų papildyti? Atnaujinti?*

11. Akademinių ir administracinio personalo ištekliai. *Ar akademinių ir administracinio personalo kompetentingumas bei kvalifikacija tenkina studijų programos siekiamus tikslus ir nustatytų studijų rezultatų pasiekimą?*

12. Finansiniai ištekliai. *Ar jie pakankami finansuoti reikiamas materialines išlaidas ir intelektualinėms sąnaudoms padengti, kad pasiekti studijų programos tikslus ir nustatytus studijų rezultatus?*

13. Metodiniai ištekliai. *Ar jų pakanka? Ar nereikia jų atnaujinti? Sukurti naujus?*

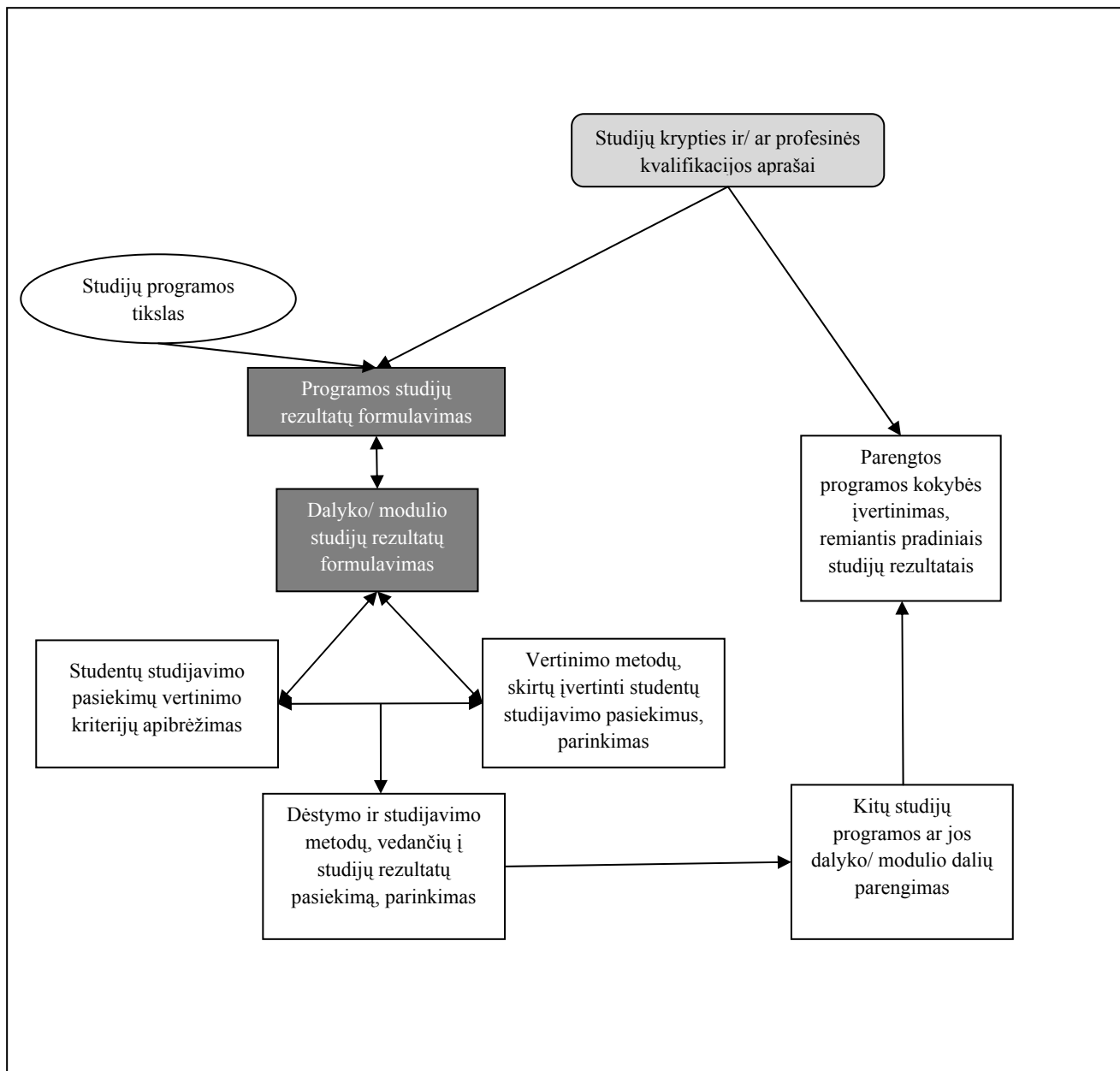
14. Studentų studijavimo sąlygos. *Ar jos kokybiškos (auditorijos, laboratorijos, kompiuterių klasės, bendrabučiai, valgyklos ir t.t.)? Ar teikiama reikiama parama (konsultacijos ir kita) studentams?*

15. Studijų programos kokybės užtikrinimas. *Ar numatyti metodai ir priemonės įsitikinti, kad numatyti studijų programos rezultatai bus pasiekti? Ar yra mechanizmai, kurie sudaro prielaidas nustatyti studijų programos kokybės būklę (vertinimas) ir gerinti studijų programos kokybę?*

16. Studijų programos vadyba ir administravimas. *Ar programai tinkamai vadovaujama? Ar numatyti reikiami materialiniai, laiko ir finansiniai resursai studijų programos vadybai ir administravimui? Ar taikomi tinkami programos vadybos metodai?*

17. Studijų programos išoriniai ryšiai. *Ar studijų programos komitete yra visų socialinių dalininkų, svarbių studijų programos vykdymui ir konkurencingų darbo rinkoje specialistų parengimui, atstovai? Ar palaikomi tarptautiniai ryšiai su kolegomis užsienyje, vykdančiais panašią studijų programą?*

J. Moon (2002) siūlo tokią studijų programos, grindžiamos studijų rezultatais, rengimo schemą (6 pav.)

6 pav. Esminė studijų rezultatais grįstos studijos programos ar jos dalyko modulio rengimo schema (pagal Moon, 2002)

Šioje metodikoje mes labiau koncentruosimės ties studijų programų atnaujinimu studijų rezultatų pagrindu logika.

Studijų programų atnaujinimo studijų rezultatų pagrindu logika

1 žingsnis

Studijų programos atnaujinimo kontekstas
(normatyvinių dokumentų analizė, dialogas su socialiniais dalininkais, tarptautinė dimensija)

2 žingsnis

Studijų programos paskirties ir tikslo formulavimas
(esminių profesinės veiklos funkcijų išskyrimas)

3 žingsnis

Studijų programų studijų rezultatų pagrindu atnaujinimo logikos pasirinkimas

4 žingsnis

Studijų programos rezultatų struktūros nustatymas

5 žingsnis

Studijų programos rezultatų identifikavimas ir formulavimas
(esminių kompetentingumų, būtinų svarbiausioms profesinės veiklos funkcijoms atlikti, išskyrimas)

6 žingsnis

Studijų programos rezultatų skaidymas

7 žingsnis

Suskaidytų studijų rezultatų grupavimas
(kritinis derinimas)

8 žingsnis

Studijavimo pasiekimų vertinimas
(vertinimo kriterijų nustatymas ir vertinimo metodų parinkimas)

9 žingsnis

Studijų turinio ir dėstymo-studijavimo metodų parinkimas

10 žingsnis

Konstruktivus studijų programos parametrų suderinimas

11 žingsnis

Kritinis studijų dalykų studijų rezultatų derinimas

1 žingsnis:

Studijų programos atnaujinimo kontekstas

(normatyvinių dokumentų analizė, dialogas su socialiniais dalininkais, tarptautinė dimensija)

Šiame etape atnaujinat studijų programą, programos studijų rezultatai derinami su atitinkamos pakopos (bakalauro, magistro ir pan.) studijų rezultatus apibrėžiančiais normatyviniais dokumentais – Europos ir Europos aukštojo mokslo, nacionaline ir sektorine (jei yra) kvalifikacijų sąrangomis, tarptautiniais studijų krypties aprašais ir nacionaliniu studijų krypties aprašu (reglamentu), tarptautiniais ir nacionaliniais studijų programų aprašais ir juose suformuluotais studijų rezultatais.

Diskutuojama su studijų programos komiteto nariais⁷ ir platesniame kontekste su kitais socialiniais dalininkais (studentais, absolventais, darbdaviais, profesinių asociacijų atstovais, užsienio partneriais ir t. t.) dėl studijų krypties aprašo (reglamento) atitikimo aktualiems darbo rinkos ir pilietinės visuomenės kūrimo poreikiams, universiteto misijai ir vizijai, darbdavių ir absolventų lūkesčiams bei poreikiams ir pan. Tokia diskusija būtina tam, kad įsitikinti, ar studijų krypties aprašai (reglamentai) nėra pasenę ir nebeatitinkantys sparčiai kintančių darbo rinkos ir pilietinės visuomenės kūrimo poreikių. Labai svarbu turėti *kompetentingus užsienio partnerius*, kurie būtų sukaupę tarptautinę patirtį rengiant ir užtikrinant panašios studijų programos kokybę. Todėl atnaujinant studijų programas studijų rezultatų pagrindu tarptautinis bendradarbiavimas įgauna aiškia pragmatinę naudą.

Situacija sudėtingesnė, jei nėra parengti studijų krypties aprašai (reglamentai). Tuomet studijų programos komitetui reikia inicijuoti atitinkamų tyrimų atlikimą nacionaliniu ir tarptautiniu mastu, įsitikinant, ką turi mokėti daryti baigęs studijų programą absolventas. Šiuo atveju ypač išauga socialinių dalininkų, kaip ekspertų, vaidmuo.

2 žingsnis:

Studijų programos paskirties ir tikslo formulavimas

(esminių profesinės veiklos funkcijų išskyrimas)

⁷ Plačiau apie studijų programos komitetą ir socialinių dalininkų dalyvavimą jo veikoje žr. 3 ir 3.1 skyrelius.

Studijų programos paskirtį parodo jos politinis, ekonominis, technologinis, taip pat socialinis ir kultūrinis kontekstas bei reikalingumas. Formuluoiant studijų programos paskirtį, akcentuojama, į kokią nacionalinės ir Europos kvalifikacijų sąrangos lygmenį ar studijų pakopą orientuojama programa, kokioms profesinėms veikloms atlikti bus rengiami studijų programos absolventai, kokius kompetentingumus jie įgis.

Apibūdinant studijų programos paskirtį, tikslinga nurodyti politinius ir juridinius dokumentus (tarptautines direktyvas, Lietuvos ir Europos Sąjungos bei kt. dokumentus, nagrinėtus 1 žingsnyje), su kurių turiniu siejasi kuriama studijų programa. Tai liečia atskirų visuomeninės ir profesinės veiklos sričių strategijas, plėtros programas, jų tyrimus ir studijas. Toks nagrinėjimas naudingas ne tik programos paskirties konkretizavimui, bet ir platesniam, perspektyviam jos reikalingumo pagrindimui.

Atskirai nurodoma, ar studijų programa dera su universiteto misija ir vizija bei veiklos strateginiais tikslais, ar strateginiame plane numatytos priemonės siejasi su šios programos tematika, įgyvendinimu ir plėtojimu. Universiteto apsisprendimas patenkinti konkrečios srities, į kurią nukreipta atnaujinama studijų programa, visuomeninius, kultūrinius ir profesinius poreikius yra svarbus pastarosios pagrįstumo parametras.

Ne mažiau svarbu pateikti studijų programos gretinimą su kitų šalių ir Lietuvos universitetuose esančiomis panašaus turinio studijų programomis, atskleidžiant jų panašumus ir skirtumus, nurodant tokių programų reikalingumą, populiarumą bei kitus jų argumentus. Tikslinga nurodyti, kuo skiriasi šios programos paskirtis nuo kitų tos pačios krypties bei panašaus turinio studijų programų. Išsamiau atskleidžiami toje aukštojoje mokykloje jau esančių panašios krypties programų skirtumai. Kai naujoji studijų programa kuriama vietoj anksčiau buvusių, nurodomos tokio pakeitimo priežastys. Studijų programos paskirtis labai tampriai siejasi su studijų programos tikslu. Pavyzdžiui:

Magistrantūros (bakalauro) studijų programa skirta (tikslas) rengti politikus, gebančius:

- a) vertinti ir lyginti Baltijos regione vykstančius atskirų valstybių politinius procesus,
- b) formuluojančius problemas ir žvelgiančius į regiono šalių vystymąsi Europos bei pasaulio šalių raidos kontekste,
- c) atpažįstančius pagrindines politinių bei ekonominių procesų tendencijas Baltijos regione ir mokančius tinkamai juos įvertinti.

Kitaip tariant, studijų programos paskirtis ir tikslas yra dialektiškai vienas su kitu susiję dalykai: per studijų programos paskirtį atsiskleidžia jos tikslas, ir atvirkščiai, studijų programos tikslas atskleidžia jos paskirtį.

Kas yra studijų programos *tikslas* ir kuo jis skiriasi nuo studijų programos *rezultato*?

Formuluojant studijų programos tikslus⁸ (siekinius), siūloma remtis rengiamo specialisto būsimos profesinės veiklos *paskirties detalizavimu*, keliant klausimą, ką baigęs šios studijų programos absolventas turėtų mokėti daryti nurodytose studijų krypties apraše (reglamente) srityse. Svarbu prisiminti, kad programos tikslai kildinami iš išorės, visiems socialiniams dalininkams sutariant, ką po programos baigimo gebės daryti jos absolventas. Tikslus formuluoti būna lengviau, turint patvirtintus studijų krypties aprašus (reglamentus), profesijos standartus, kvalifikacijos aprašus ar pan. dokumentus, kuriuose aprašytos pagrindinės būsimo specialisto *profesinės veiklos funkcijos* (pvz., planuoti, vertinti, konsultuoti, informuoti, projektuoti ir pan.). Valstybės reguliuojamų profesijų atveju remiamasi atitinkamomis ES direktyvomis ir profesinės veiklos normomis. Jeigu tokių nėra, remiamasi universiteto specialiai atliktais tyrimais, užsienio šalių mokslininkų ar pačių programos rengėjų patirtimi.

Būsimos profesinės veiklos funkcijos, formuluojant programos tikslus (siekinius), yra lemiantis veiksnys. Tačiau jas (funkcijas) pagrindžiant ir apibrėžiant, būtina atsižvelgti ir į mokslo bei technologijų pažangą bei pilietinės visuomenės kūrimo poreikius, taip pat ir į tai, kad studijų programos turi padėti būsimiems specialistams tapti konkurencingais, suteikiant jiems galimybę įgyti modernius priešakinius kompetentingumus (mokėjimų derinius). Todėl parengti studijų krypties aprašai (reglamentai) ar profesijos standartai gali būti išplėsti ir papildyti programos kūrėjų moksliniais tyrimais ir išvalgomis. Kitaip tariant *studijų programos tikslas* yra siekiamybė, dažniausiai atspindi kokias profesinės veiklos (statymo, mokymo, konsultavimo, gydymo ir t.t.) *funkcijas* absolventas turės atlikti baigęs studijų programą.

Studijų rezultatas visada daugiau mažiau yra *konkretus* ir nurodo į tai, *kaip* tos profesinės veiklos (gydymo, ugdymo, statymo ir pan.) funkcijos bus atliekamos. Studijų rezultatas turi būti *pamatuojamas* ir *nurodyti minimalius reikalavimus*, kuriuos besimokantysis turi pasiekti.

Formuluojant studijų programos tikslus (siekinius), patartina įsivaizduojamą absolvento būsimą profesinę veiklą sąlygiškai suskaidyti į keletą smulkesnių profesinės veiklos funkcijų, kurios ir galėtų pasitarnauti apibrėžiant studijų programos tikslą, kuriame išvardinamos tos pagrindinės būsimo specialisto profesinės veiklos funkcijos. Pavyzdžiui:

⁸ *Studijų programos tikslas – studento pasirengimas atlikti profesinę ar kitą veiklą, dažniausiai tapatinamą su keliais veiklos uždaviniais arba funkcijomis.*

*Pagrindinis karjeros konsultanto veiklos tikslas – rinkti ir tvarkyti profesinio informavimo tikslinių grupių poreikius atitinkančią informaciją, užtikrinti jos **prieinamumą**, teikti ją ir **patarti** kiekvienam asmeniui ar asmenų grupei, sudarant sąlygas priimti racionalius profesijos rinkimosi ir karjeros planavimo sprendimus, derinant saviraiškos ir individualius asmenybės tobulėjimo poreikius su darbo rinkos reikalavimais.*

Pavyzdyje pateiktame studijų programos tikslu išvardintos pagrindinės jo profesinės veiklos funkcijos (*rinkti, tvarkyti, teikti*) informaciją ir *patarti* (asmeniui ar asmenų grupei), nurodant, kokiu tikslu tai bus daroma: padėti priimti racionalius profesijos rinkimosi bei karjeros planavimo sprendimus. Šios funkcijos (*rinkti, tvarkyti, teikti ir patarti*) turi būti pagrindžiamos atitinkamais studijų rezultatais, kurie įrodytų, kad absolventas bus pajėgus minėtas veiklas (*rinkti, tvarkyti, teikti ir patarti*) atlikti nustatytame (studijų pakopos ar kvalifikacijų sąrangos) reikalavimų lygmenyje. Kitaip tariant, studijų programos tikslas yra savotiška „misija“ (gydyti, statyti, ugdyti ir t.t.), kurios yra realizuojamos atitinkamomis profesinės veiklos (statymo, gydymo, ugdymo, konsultavimo ir pan.) funkcijomis (pvz., ugdymo misija realizuojama tokiomis profesinės veiklos funkcijomis kaip planavimas, klasės valdymas, mokymas, mokymas mokytis, vertinimas, konsultavimas, informavimas ir pan.). Šios būsimos profesinės veiklos (pvz., ugdyti) funkcijos (planavimas, klasės valdymas, mokymas, mokymas mokytis, vertinimas, konsultavimas ir t.t.) gali būti pagrindas **studijų programos rezultatų identifikavimui**. Studijų rezultatų formulavimas („vizija“) turėtų atskleisti, kaip, kokiam lygmenyje bus atliekama viena ar kita profesinės veiklos funkcija („misija“).

Vadinasi, *studijų rezultatai yra aiškiai apibrėžti teiginiai ką studentas turi žinoti, suprasti ir gebėti pademonstruoti pasibaigus studijų procesui*. Studijų rezultatai parodo būsimo specialisto veiklos sudėtingumo lygmenį iš kurio galima spręsti kokios **kokybės** specialistas bus rengiamas konkrečioje programoje.

Studijų tikslai atspindi dėstytojo (programos rengėjų ir teikėjų) intencijas (ketinimus), mūsų pateiktu atveju, kad studentai mokės „rinkti, tvarkyti ir teikti“ informaciją bei „patarti“ tam tikrų grupių žmonėms profesijos rinkimosi ir karjeros planavimo klausimais. Bet šių tikslų pasiekimas bus realizuotas tik tuomet, kai tai **mokės** daryti **studentai**, baigę minėtą programą. Todėl tikslai visada atspindi dėstytojo (programos rengėjų ir teikėjų) ketinimus.

Neretai praktikoje dėstytojai labai sunkiai atskiria *studijų tikslus ir uždavinius* nuo *studijų rezultato*. Pagrindinis skirtumas tarp jų glūdi tame, kad tikslas yra siekinys, o rezultatai parodo, ar iš(si)keltas tikslas yra pasiektas ir kokiu lygmeniu. Uždavinys yra tikslo specifikacija, nurodanti,

kaip bus siekiamas tikslas. Šiuo atveju studijų programos rezultatai turi pagrįsti tikslo pasiekimą. Jei studentai studijų programos pabaigoje studijavimo išdavoje pasieks numatytus studijų programos rezultatus, galima teigti, kad studijų programos tikslas pasiektas. Priešingu atveju studijų programos tikslai lieka nepasiekti, vadinasi, studentui negalima suteikti atitinkamos kvalifikacijos ar kvalifikacinio laipsnio. Kitaip tariant studijų programos ar modulio tikslas yra platus bendro pobūdžio teiginys, nurodantis studijų programos ketinimus, t.y. kokį studijų turinį numato apimti programa, modulis ar kitas studijų vienetas.

Studijų tikslo pavyzdys galėtų būti toks:

„Pateikti studentams organinės chemijos įvadą“.

Modulio ar programos uždavinys yra dėstyto ketinimo specifinis teiginys, t.y. nurodo vieną specifinę sritį, kurią dėstytojas ketina apimti. Studijų uždavinių pavyzdžiai galėtų būti tokie:

1. Pateikti studentams supratimą apie specifinį anglies atomo prigimtį ir gebėjimą prisijungti prie kitų anglies atomų;
2. Pateikti studentams supratimą apie hibridizacijos reiškinių;
3. Pristatyti studentams kai kurias būdingas alkoidais ir alkoholių ypatybes;
4. Supažindinti studentus su visa eile organinių junginių: alkoidais, alkoholiais, karboksilinėmis rūgštimis ir eteriais.

Matome, kad studijų tikslai ir uždaviniai akcentuoja:

- Fokusavimąsi į mokymą, dėstymą;
- Naudojami tokie žodžiai kaip „žinos“, „supras“, „bus susipažinęs“;
- Tikslai yra platus siekiniai arba bendras programos ar modulio ketinimas;
- Uždaviniai yra informacija apie tai, kas tikimasi pasiekti moduliui ar programai.

Iš anksčiau pateiktų studijų rezultatų sampratų matome, kad jie akcentuoja:

- Fokusavimąsi į studentą;
- Į besimokančiojo gebėjimą kažką padaryti, todėl naudojami tokie aktyvūs neinterpretuojami veiksmažodžiai kaip „apibrėžkite“, „išvardinkite“, „paaiškinkite“, „suskaičiuokite“, „suprojektuokite“ ir pan.;

• Studijų rezultatai nėra suprojektuoti tam, kad pakeistų tradicinį dėstyto ir studijavimo būdą, bet tam, kad juos papildytų.

Žemiau pateikiame tikslais, bet ne studijų rezultatais suformuluotą verslo vadybininko studijų programos aprašą:

„Asmuo, įgijęs⁹ verslo vadybininko kvalifikaciją:

- **Žino** ir taiko šalies bei tarptautinių teisės aktų reikalavimus, reglamentuojančius pasirinktą veiklos kryptį, veiklos strategijos formavimo principus;
- **Moka** parengti verslo planą, naudotis informaciniais šaltiniais, parengti įmonės (padalinio) veiklos vystymo strategiją ir taktiką, sudaryti įmonės (padalinio) planus, valdyti ir kontroliuoti turimus materialinius išteklius.

Žodžiai „žino“, „moka“, „geba“ ir pan. rodo, kad tai yra dėstytojo intencijos, vadinasi, *studijų tikslai*, nes studijų rezultatai visada kaip tik grindžiami *įrodymais*, kurie parodo, kad studentas iš tikrųjų „žino“, „moka“ „geba“ ir pan. Pvz., norint įsitikinti, ar studentas *žino*, reikia, kad jis/ji arba „išvardintų“, arba „apibrėžtų“, arba „papasakotų“ kažką ir t.t., kas *įrodytų* jo/jos *žinojimą*. Pateikto pavyzdžio atveju dėstytojas tiesiog *apriori* tiki, kad asmuo, įgijęs verslo vadybininko kvalifikaciją „žinos“, „mokės“, „gebės“ ir pan. Studijų programos tikslo pasiekimo akivaizdumas turi būti pagrįstas atitinkamais studijų programos rezultatais. Vadinasi, studijų programos tikslas tarnauja kitam programos atnaujinimo žingsniui – studijų rezultatų formulavimui. Studijų rezultatų formulavimui ypatingos reikšmės turi taip vadinami **aktyvūs neinterpretuojami veiksmazodžiai** (žr. 5 žingsnį).

3 žingsnis:

Studijų programų studijų rezultatų pagrindu atnaujinimo logikos pasirinkimas

Skiriamos dvi studijų programos rezultatų formulavimo logikos: *tradicinė* ir grindžiama *darbo rinkos bei pilietinės visuomenės poreikių identifikavimu*. Pirmoji, *tradicinė* studijų rezultatų formulavimo logika remiasi tuo, ką žino ir moka dėstytojai. Tačiau ne visada, tai ką žino ir moka dėstytojai yra aktualu darbo rinkos ir pilietinės visuomenės kūrimui. Jei atotrūkis didelis tarp tai, ką žino ir moka dėstytojai bei to, ko iš tikrųjų reikia darbai ir pilietinei visuomenei, tai kyla

⁹ Kvalifikacija neįgyjama, bet suteikiama arba pripažįstama.

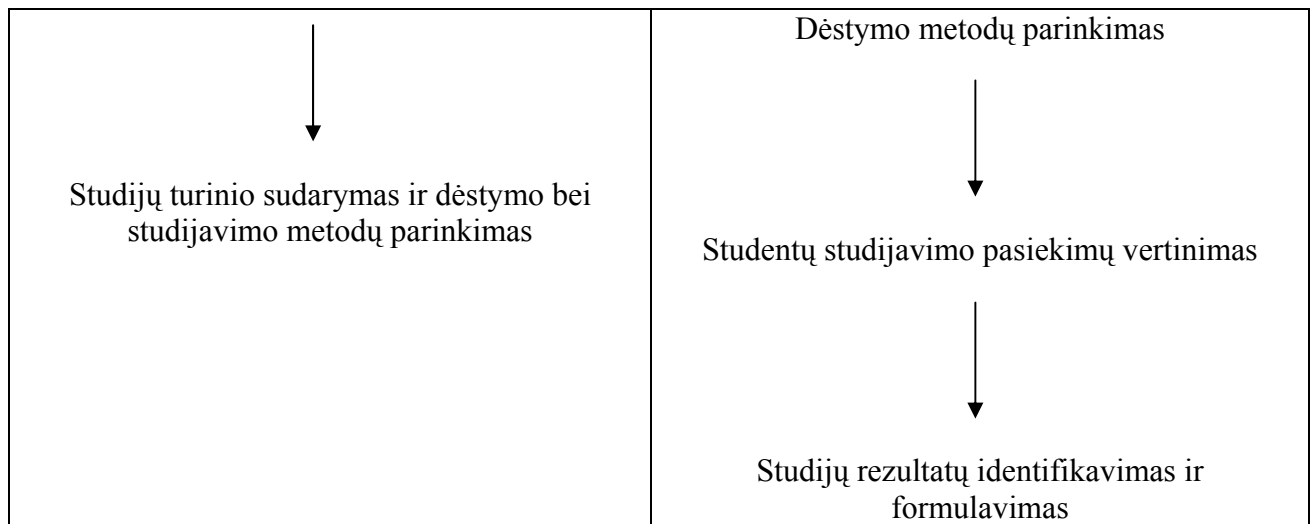
pavojus, kad studijų programos rezultatai neatitiks darbo rinkos ir pilietinės visuomenės poreikių, kitaip tariant, studentas bus mokomas dalykų, kurie gyvenime iš esmės nėra reikalingi. Tokios logikos pagrindu parengtoje ar atnaujintoje studijų programoje iš esmės bus rengiami ne konkurencingi darbo rinkoje specialistai, bet potencialūs bedarbiai.

Studijų programų rengimas ar atnaujinimas studijų rezultatų pagrindu remiasi studijų rezultatų, aktualių darbo rinkai ir pilietinės visuomenės kūrimui, identifikavimu ir formulavimu. Kitaip tariant, studijų programos rengimas ir atnaujinimas grindžiamas ne tuo, ką žino ir moka dėstytojai, bet tuo, kas aktualu ir svarbu darbo rinkai ir pilietinei visuomenei. Šiuo atveju dėstytojai yra nuolat besimokantys asmenys. Žemiau (3 lentelė) pateikiamos abi studijų programų rengimo ir atnaujinimo logikos.

Matome (3 lentelė), kad tradiciniu būdu pirma sudaromas studijų turinys, po to pagal turinį parenkami dėstymo metodai (aktyvūs studijavimo metodai ignoruojami), formuluojami studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijai ir parengiamos vertinimo priemonės ir tik gale apsisprendžiama dėl studijų rezultatų. Rengiant ir atnaujinant studijų programas studijų rezultatų pagrindu *pirmiausia* identifikuojami ir formuluojami darbo rinkos ir pilietinės visuomenės kūrimo poreikius atitinkantys studijų rezultatai. Po to nustatomi studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijai ir priemonės. Jei paaiškėja, kad nustatytų studijų rezultatų neįmanoma pamatuoti (įvertinti), tuomet grįžtama atgal prie studijų rezultatų ir jie reformuluojami taip, kad būtų įmanoma juos pamatuoti. Šie pirmieji du etapai yra ypatingai svarbūs, nes jie sudaro prielaidas suteikiamų kvalifikacijų ar kvalifikacinių laipsnių skaidrumui, jų pripažinimui, vidinės kokybės užtikrinimo sistemos sukūrimui ir plėtotei. Ir tik kai įsitikinama, kad nustatyti ir suformuluoti studijų rezultatai yra pamatuojami ir atitinka numatomos suteikti kvalifikacijos lygmenį, remiantis studijų rezultatais sudaromos studijų turinys bei parenkami pagrindiniai dėstymo bei studijavimo metodai. Vadinasi, studijų rezultatai tokiu būdu atnaujinant studijų programas vaidina lemiamą ir pagrindinį vaidmenį.

3 lentelė. **Studijų programų atnaujinimas studijų rezultatų pagrindu ir tradicinių būdu (pagal McMahon, Thakore, 2006, p. 15)**

Studijų programų rengimo ir atnaujinimo logika studijų rezultatų pagrindu	Tradicinė studijų programų rengimo ir atnaujinimo logika
Identifikuojami ir formuluojami studijų rezultatai Studento studijavimo pasiekimų vertinimas	Sudaromas studijų turinys

4 žingsnis:

Studijų programos rezultatų struktūros nustatymas

Studijų rezultatų *struktūra*, viena vertus, suprantama kaip studijų rezultatų pasiskirstymas tarp specialiųjų ir bendrųjų kompetentingumų (mokėjimų derinių) bei reikalavimų profesinės veiklos etikai (kada kalbame apie aukštojo mokslo studijas, akivaizdu, kad absolventai baigę studijas bus vienokio ar kitokio lygmens vadovai arba dirbs platesniame arba siauresniame žmonių rate), kita vertus, *kaip optimalus studijų rezultatų skaičius*, įrodantis, kad numatyti studijų programos tikslai (siekiniai) tikrai bus pasiekti. Paprastai studijų programos rezultatų struktūra vienaip ar kitaip *siejama* su studijų programos tikslu išvardintomis *profesinės veiklos funkcijomis*. Studijų programos rezultatų skaičius gali sutapti su profesinės veiklos funkcijomis, išvardintomis studijų programos tikslu, bet gali ir nesutapti. Jei kai kurios atskiros profesinės veiklos funkcijos yra sudėtingos ir didesnės apimties, tai joms atlikti reikalingi studijų rezultatai gali būti skaidomi į tam tikrą (dviejų, trijų ar daugiau) *modulių studijų rezultatų skaičių*¹⁰. Ir priešingai, jei profesinės veiklos funkcijos yra paprastesnės ir nedidelės apimties, joms atlikti reikalingi studijų rezultatai gali būti jungiami į vieną stambesnę studijų rezultatą.

Šiandieninė sukaupta (kol kas dar nedidelė) studijų rezultatų diegimo į studijų procesą patirtis pasaulyje ir Europoje teigia, kad optimaliausias studijų programos (o tuo pačiu ir studijų dalyko) rezultatų skaičius svyruoja nuo 5 iki 8 studijų rezultatų. Atskirais atvejais sutinkama ir iki 10 studijų

¹⁰ Pagal Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. Liepos mėn. 15 d. įsakymo Nr. V-1190 pakeitimą, modulio apimtis turi būti ne mažesnė kaip 10 (ECTS – 15) kreditų.

rezultatų, bet manoma, kad tai jau yra riba, kurios nevalia peržengti. Kiekvienas studijų programos rezultatas paprastai parodo, kaip ir kokiame lygmenyje būsimas absolventas atliks vieną ar kitą profesinės veiklos funkciją. Studijų programos rezultatai formuluojami bendresniame lygmenyje, o detalizuojami (konkretizuojami) dalyko/modulio studijų rezultatais. Paprastai vienas studijų programos rezultatas skiriamas profesinės etikos sričiai, kiti – profesinių funkcijų atlikimui. Pavyzdžiui:

1 dalis: 2-3 bendrieji studijų rezultatai (arba kompetentingumai);

2 dalis: 3-4 specialieji studijų rezultatai (arba kompetentingumai) profesinės veiklos ypatumų sampratos bei mokėjimų ugdymui;

3 dalis: 1-2 studijų rezultatai profesinės etikos mokėjimų ugdymui.

Studijų rezultatai turėtų apimti visas *pagrindines* profesinės veiklos funkcijas (atitinkamai tyrimą, rinkimą, diagnozavimą, kaupimą, teikimą, konsultavimą ir pan.), aprašytas studijų krypties apraše (reglamente) ar sutartas diskusijose su socialiniais dalininkais studijų programos komitete (jei nėra aprašo ar reglamento).

Bakaluro studijų programose nemaža dalis studijų rezultatų rekomenduojama skirti bendriesiems kompetentingumams (angl. *generic competences*) arba perkeliamiesiems mokėjimams (angl. *transferable skills*) ugdyti. Pastebėta, kad kuo ilgesnės studijos, tuo santykinai daugiau dėmesio verta skirti bendrųjų kompetentingumų ugdymui, nes specialieji kompetentingumai gali pasenti arba pasikeisti iki to laiko, kol studentai baigs studijas. Tuo tarpu bendrųjų kompetentingumų esminis bruožas kaip tik yra tai, kad jie, viena vertus, morališkai sensta lėčiau, kita vertus, jų pritaikomumo diapazonas yra labai platus. Bendriesiems kompetentingumams priskiriami tokie mokėjimai, kaip naudojimas informacinėmis komunikacinėmis technologijomis, užsienio kalbų, bendravimo ir bendradarbiavimo, derybų, lyderystės, komandinio darbo, mokymo mokytis, tarpkultūrinio bendravimo ir kiti mokėjimai.

Specialieji kompetentingumai susiję grynai su profesine veikla ir identifikuojami bei formuluojami kiekvienai studijų programai atskirai, atsižvelgiant į konkrečios darbo rinkos segmento, kuriame dirbs būsimas specialistas, poreikius. Konkreti studijų programos rezultatų struktūra priklauso nuo numatomos suteikti kvalifikacijos priklausymo vienam ar kitam kvalifikacijos lygmeniui (studijų pakopai), studijų krypties aprašo (reglamento) reikalavimų, būsimų darbo rinkos poreikių, socialinių dalininkų išvalgų bei sukauptos tarptautinės patirties konkrečioje srityje.

5 žingsnis:

Studijų programos rezultatų identifikavimas ir formulavimas

(esminių kompetentingumų, būtinų svarbiausioms profesinės veiklos funkcijoms atlikti, išskyrimas)

Šis žingsnis yra pats svarbiausia ir sudėtingiausias studijų programų atnaujinimo studijų rezultatų pagrindu logikoje, nes jo pabaigoje atsiranda konkretūs studijų programos rezultatai, kurie iš esmės ir nulemia visos studijų programos tiek projektavimo, tiek ir jos realizavimo, kokybę.

Šį žingsnį sudaro dvi dalys: a) studijų rezultatų identifikavimas ir b) studijų rezultatų formulavimas.

Studijų rezultatų identifikavimas (nustatymas) – tai studijų programos atnaujintojų apsisprendimas dėl studijų rezultatų *turinio*, t. y. kokie studijų programos absolvento *kompetentingumai* (žinių, mokėjimų, vertybių ir požiūrių deriniai) esmingai *įrodo*, kad studijų programos rezultatai *atitinka* numatytą kvalifikacijų sąrangos lygmenį ir kad juos įgijęs absolventas bus tikrai kompetentingas ir dėl to paklausus bei konkurencingas darbo rinkoje. Kita vertus, absolventų įsidarbinimas yra pagrindinis studijų kokybės rodiklis ir universiteto kokybės ženklas.

Paprastai studijų programos rezultatų identifikavimas siejamas su profesinės veiklos funkcijomis, tik ne *tikslo*, bet *rezultatų* (įrodymų) paradigmoje. Kitaip tariant, identifikuojant studijų programos rezultatus svarbu: 1) „pamatyti“ būsimos specialisto veiklos paskirtį („misiją“) ir 2) profesinės veiklos turinį („viziją“) kaip visuminį reiškinį su atitinkamomis svarbiausiomis jį nusakančiomis *dimensijomis*¹¹ - *profesinės veiklos funkcijomis*. Paprastai būsimos veiklos paskirtis kinta lėčiau (pvz., pagrindinė gydytojo paskirtis – gydyti; mokytojo – mokyti; statybininko – statyti; architekto – projektuoti ir t.t., kurios tūkstančiais metų nekinta). Tuo tarpu turinys („vizija“) kinta žymiai greičiau. Šiandien savo veiklos paskirtį – gydyti - gydytojas atlieka žymiai modernesniais ir labiau patikimais metodais bei priemonėmis, negu prieš dešimt metų. Studijų programos rezultatų identifikavimas iš esmės ir yra šio naujausio profesinės veiklos paskirties turinio („vizijos“) nusakymas pažangiausiu lygmeniu. Vadinasi, *profesinės veiklos funkcijos* (studijų programos tikslai arba siekiniai) yra profesinės veiklos kaip reiškinio *dimensijos* („misijos“ – diagnozuoti, projektuoti,

¹¹ *Dimensija* (lot. *Dimensio*) – matmuo. Kai kalbame apie profesinę veiklą kaip apie reiškinį, *dimensija* suprantama kaip tą reiškinį nusakantys matmenys. Pvz., jei qsoťį įsivaizduojame kaip reiškinį, tai pagrindinės jį nusakančios *dimensijos* būtų svoris, aukštis, medžiaga iš kurios pagaminta (molis, stiklas, metalas ir t.t.), talpa ir pan.

mokyti, konsultuoti ir t. t.), o studijų programos rezultatai – *parametrai*¹², kurie konkretizuoja (apibūdina, „atmatuoja“) dimensiją ir parodo, kaip bus atliekama viena ar kita profesinės veiklos funkcija, t. y. „vizija“ ir kaip bus pasiektas studijų programos tikslas (pvz., diagnozuojama, taikant magnetinio rezonanso metodą bei priemones). Juk gydyti galima naudojant pažangiausias ir naudojant senas, atsilikusias bei mažiau patikimas technologijas. Iš to, kokiomis technologijomis studijų programoje numatoma išmokyti būsimą specialistą diagnozuoti vienus ar kitus susirgimus ir bus galima spręsti apie rengiamo gydytojo kokybę. Studijų programos rezultatų kaip *parametru* kokybė didele dalimi priklausys nuo *pirmo* studijų programų atnaujinimo studijų rezultatų pagrindu logikos *žingsnio* (studijų programos rengimo ir atnaujinimo kontekstas), kur detaliam ištiriami darbo rinkos ir pilietinės visuomenės kūrimo poreikiai.

Savo turiniu studijų rezultatai gali būti įvairių tipų. Dublino universiteto mokslininkai Tim McMahon ir Hemal Thakore (2006, p. 13) išskyrė 4 studijų rezultatų tipus:

1. *Tikslūs* konteksto atžvilgiu ir palyginti neginčytini gebėjimai ar žinios, pavyzdžiui:

Apibūdinkite herbicidų bei pesticidų chemines savybes ir jų veikimo būdus bei įstatyminę šių medžiagų naudojimo bazę.

2. Iš esmės negalintys būti *tiksliai* suformuluoti, dėl tos priežasties, kad jie susiję su dinamiškomis, o ne statiškomis situacijomis, pavyzdžiui:

Apibūdinkite *efektyvios* segmentacijos, krypties ir padėties nustatymo svarbą, kuriant atsparias rūšis.

Čia sąvoka *efektyvi* labai priklauso nuo konteksto.

3. Savo esme *diskutuotini* studijų rezultatai, pavyzdžiui:

Sugalvokite ir parenkite *naujo* maisto produkto koncepciją.

¹² Parametras (gr. Parametron) – atmatuojantis. Parametras yra dimensijos konkretizacija (detalizacija), nes parodo (atmatuoja), koks šios svoris, talpa, aukštis ir t.t. Tik žinant reiškinio parametrus galima spręsti apie jo kokybę. Studijų rezultatai kaip parametrai ir atlieka funkciją, kurios dėka galima susidaryti apie reiškinio kokybę.

Čia diskutuotina, kas laikytina *nauja*.

4. *Netikslūs* arba *ginčytini* teiginiai, pavyzdžiui:

Pasiūlykite *labiausiai tinkamą* testą duoto produkto aprašui, pagrįsdami savo pasirinkimą studijų metu įgytais argumentais ir gauta informacija.

Šiame pavyzdyje sąvoka *labiausiai tinkama* yra netiksli, priklauso nuo konteksto ir ginčytina.

Paprastai identifikuojant studijų programos rezultatus (parametrus) išrašomi visi studijų programos komiteto narių nuomone svarbiausi studijų rezultatai, o po to komitetas diskutuoja koie ir kodėl iš jų yra svarbiausi, kurie studijų rezultatai dubliuojasi arba kartojasi, kuriuos galima apjungti į vieną arba būtina išskaidyti į kelis studijų rezultatus ir t.t. kai apsisprendžiama dėl studijų programos rezultatų sudėties, toliau jie prioretizuojami taip. Kad jų skaičius ne viršytų 8 (plius minus vienas arba du studijų rezultatai) studijų rezultatų. Po to jie struktūrizuojami pagal 4 žingsnyje priimtus sprendimus arba ketvirtame žingsnyje padaryti sprendimai koreguojami, atsižvelgiant į gautus studijų rezultatus 5 žingsnio pirmoje dalyje. Kai studijų programos komitetas susitaria dėl studijų rezultatų turinio („vizijos“), pereinama prie antros 5 žingsnio dalies - studijų rezultatų formulavimo.

Studijų rezultatų formulavimui ypač svarbu yra pasirinkti pagrįstą studijų rezultatų taksonomiją. Labiausiai paplitusią, daugelio mokslininkų kritikuotą ir modifikuotą mokymo/si tikslų taksonomiją pagrindė **B. S. Bloom** (1956), kartu su kolegomis M. D. Engelhart, E. J. Furst, W. H. Hill ir D. R. Krathwohl.

Bloom taksonomijoje studijų tikslai ir juos nusakantys studijų rezultatai klasifikuojami pagal tris sritis:

1. *Kognityvinę / Cognitive (pažintinę)*, apibūdinančią žinojimą ir intelektualinių įgūdžių vystymą.
2. *Emocinę / Affective*, apibūdinančią vertybes ir požiūrius.
3. *Psichomotorinę / Psychomotoric (sąmonės / pasąmonės ir raumenų veikimo koordinavimas)*, apibūdinančią fizinius judesius, koordinaciją, motorinius mokėjimus ir įgūdžius, padedančius suformuoti konkrečiai profesijai reikalingus praktinius mokėjimus.

Kognityvinės srities studijų rezultatai apima plačias bendrąsias ir specialiąsias profesines žinias, bendruosius ir specialiuosius mokėjimus, pritaikomus konkrečioje studijų srityje ir profesinėje veikloje. Kognityvinės srities studijų rezultatai formuluojamai pagal B. S. Bloom (1956) išskirtus šešis, hierarchiškai sudėtingėjančius kognityvinių tikslų lygmenis: 1) *žinojimas* – mokėjimas atgaminti ir įsiminti faktus, procedūras; 2) *supratimas* – mokėjimas paaiškinti ir interpretuoti reiškinius, informaciją, procedūras; 3) *taikymas* – mokėjimas panaudoti įgytus mokėjimus naujose situacijose ir sprendžiant problemas profesinėje veikloje; 4) *analizė* – mokėjimas skaidyti tiriamus reiškinius arba turimą informaciją į sudėtinę dalis, pvz., ieškoti tarpusavio sąveikos ir idėjų sąryšių; 5) *sintezė* – mokėjimas išskaidytas dalis sujungti kartu į kokybiškai naują visumą (sistemą); 6) *įvertinimas* – mokėjimas įvertinti reiškinio kaip proceso ar visumos vertingumą siekiamam tikslui ar tikslams (Slater, 2003; Kennedy, Hyland, Ryan, 2006).

Emocinė sritis apima požiūrių, vertybinių orientacijų ir nuostatų pokyčius, keičiančius asmens elgesį. Šioje taksonomijoje D. R. Krathwohl ir kiti (1964) išskyrė penkis hierarchiškai sudėtingėjančius lygmenis: 1) *priėmimas* – informacijos priėmimas ir domėjimasis, siekiant suvokti supančią aplinką ir save; 2) *reagavimas* – sąmoningas pritarimas arba prieštaravimas aplinkai, pasireiškiantis asmens elgsenoje, studento aktyvumas ir pasitenkinimas, patiriamas dalyvaujant veiklose; 3) *vertės suteikimas* – vertė, vertingumas priskiriami reiškiniui, daiktui, veiklai, asmens požiūriui, kai vertybė pripažįstama ir išipareigojama jos laikytis; 4) *sisteminimas* – vertybės konceptualizuojamos ir apjungiamos į bendrą sistemą; 5) *vertybių perėmimas* – sukurta vertybių sistema tarsi kontroliuoja asmenį, jo elgesys tampa pastovus panašiose situacijose, susiformuoja charakterio bruožai ir sukuriama gyvenimo filosofija (Kennedy, Hyland, Ryan, 2006; Savickienė, 2010). Šios srities studijų rezultatais apibūdinami studento sąmonės pokyčiai, kai tam tikri veiklos ar elgsenos principai, ilgainiui tampa vertybinėmis nuostatomis. Jie gali apimti savigarbos, savo tapatumo ugdymąsi, socialinę atsakomybę, motyvaciją mokytis, tarpkultūrinių skirtumų supratimą ir pagarbą. Šie mokėjimai ugdomi tiek auditorinių, tiek neauditorinės veiklos metu, tačiau nors įvertinti jų pasiekimus ir yra sudėtinga, bet galima, pasinaudojant rangavimo, sociometrijos ar kitais metodais.

Psichomotorinė sritis apibūdina refleksus, fizinės galios ir veiklos mokėjimus, neverbalinį bendravimą, pagrindinius ir sudėtingus judesius, kuriems reikia jėgos, greičio, judrumo, lankstumo, skirtingų judesių koordinacijos. R. H. Dave (1968) šioje srityje išskyrė penkis lygmenis, o E. Simpson (1972) juos detalizavo iki septynių: 1) *suvokimas* – mokėjimas pastebėti ir panaudoti ženklus ir užuominas kaip fizinės veiklos nuorodas; 2) *nusiteikimas* – pasirengimas imtis veiksmų; 3) *valdoma reakcija* – bandymų ir klaidų būdu išmokstama fizinė veikla; 4) *atlikimo technika* – tarpinė stadija įtvirtinant fizinį mokėjimą; 5) *sudėtinga atvira reakcija* – fiziniai veiksmai, atliekami

pasitelkiant sudėtingus judesio modelius; 6) *adaptavimas* – šiame lygmenyje mokėjimai gerai išstobulinti ir asmuo gali pasirinkti – modifikuoti judesius ir išspręsti problemines situacijas ar prisitaikyti prie specifinių reikalavimų; 7) *natūralumas* – mokėjimai taip gerai išlavinti, kad jie tampa įgūdžiais (atliekami automatiškai), o specifinėse situacijose pasitelkiamas kūrybiškumas. Psichomotorinės srities mokėjimai ir įgūdžiai ugdomi laboratorinėse veiklose, biomedicinos, meno bei mechanikos inžinerijos studijose (Kennedy, Hyland, Ryan, 2006). Bloom'o taksonomijos sritys ir lygmenys pavaizduoti 4 lentelėje.

4 lentelė. **Kognityvinė, emocinė ir psichomotorinė Bloom taksonomijos sritys ir lygmenys**

6. Įvertinimas 5. Sintezė 4. Analizė 3. Pritaikymas 2. Supratimas 1. Žinojimas	5. Vertybių perėmimas 4. Sistemimas 3. Vertės suteikimas 2. Reagavimas 1. Priėmimas	7. Natūralumas (sukūrimas) 6. Adaptavimas 5. Sudėtinga atvira reakcija 4. Atlikimo technika 3. Valdoma reakcija 2. Nusiteikimas 1. Suvokimas
Kognityvinė sritis (Bloom, et al. 1956)	Emocinė sritis (Krathwohl, et al. 1964)	Psichomotorinė sritis (Dave, 1968)

Kita, **SOLO taksonomija**, gavusią akronimo pavadinimą iš keturių anglų kalbos žodžių „*Structure of Observed Learning Outcomes*“, pagrindė J. Biggs ir K. Collis (1982). Studijų metu vykstančius studento sąmonės pokyčius jie suklasifikavo į dvi kategorijas: 1) *paviršinio* studijavimo pasiekimus ir 2) *giluminio* studijavimo pasiekimus. Tačiau ši taksonomija kaip ir R. J. Marzano (2005) „**Naujoji ugdymo tikslų taksonomija**“ nepasiteisino studijų rezultatų formulavimo praktikoje. Šiuo metu beveik vieningai studijų rezultatų formulavimui naudojama Bloom'o (1956) taksonomija.

Studijų rezultatų formulavimui keliami atitinkami *reikalavimai*. J. Moon (2002, p. 64) suformulavo tris pagrindinius reikalavimus, pagal kuriuos studijų rezultatas turi būti sudarytas iš trijų dalių:

1. Aktyvaus veiksmazodžio, kuris parodo, ką besimokantysis turi gebėti padaryti studijų proceso pabaigoje;
2. Žodžio ar žodžių, kurie nurodo su kuo arba ką besimokantysis daro. Jei studijų rezultatas susijęs su mokėjimais, tada žodis ar žodžiai gali apibūdinti būdą, kuriuo mokėjimas yra atliekamas (pvz., „kompetentingai pašokti aukštyn ir žemyn“);

3. Žodis ar žodžiai, kurie nurodo atlikimo pobūdį (kontekstą ar reikalavimo sąlygą) kaip įrodymą, kad studijų rezultatas yra pasiektas.

Vienas svarbiausių reikalavimų studijų rezultatų formulavimui yra pirmasis reikalavimas – aktyvaus veiksmažodžio naudojimas. Kiekvienam kognityvinės srities lygmeniui (žinojimas, supratimas, taikymas, analizė, sintezė ir įvertinimas), Bloom'as siūlė naudoti *neinterpretuojamus* aktyvius veiksmažodžius, kurie konkretizuotų *interpretuojamus* kiekvieno kognityvinės srities lygmens (žinojimas, supratimas, taikymas, analizė, sintezė ir įvertinimas) veiksmažodžius. Žemiau pateiksime kiekvienam lygmeniui rekomenduojamus naudoti aktyvius neinterpretuojamus veiksmažodžius, kurie akivaizdžiai rodytų, kad studentas pasiekė nustatytą studijų rezultatą. Visi kognityvinės srities studijų rezultatai gali būti priskiriami vienam iš atitinkamų taksonomijos lygmenų.

1. Žinojimas (angl. *Knowledge*)

Siekiant įsitikinti, ar studentas tikrai *žino*, rekomenduojama vartoti tokius neinterpretuojamus aktyvius veiksmažodžius, kaip:

Išvardinkite, apibrėžkite, atgaminkite, suraskite, įvardinkite, pacituokite, suskaičiuokite, pakartokite, papasakokite, raskite, surikiuokite ir pan.

Pavyzdžiui:

Išvardinkite pagrindines studijų kokybės dimensijas;

Apibrėžkite kokybės kriterijaus sampratą ir paskirtį;

Raskite vario cheminį elementą parašytoje lygtyje;

Išvardinkite kriterijus, į kuriuos būtina atsižvelgti slaugant tuberkulioze sergantį ligonį;

Pagrįskite moksliniam tyrimui keliamus etinius reikalavimus;

Atgaminkite Pitagoro geometrijos dėsnius ir taisykles.

2. Supratimas (angl. *Comprehension*)

Siekiant įsitikinti, ar studentas tikrai *supranta*, rekomenduojama naudoti tokius neinterpretuojamus aktyvius veiksmažodžius kaip:

Susiekite, paaiškinkite, suklasifikuokite, aptarkite, apskaičiuokite, išplėtokite, apžvelkite, išverskite ir pan.¹³

Pavyzdžiui:

Suklasifikuokite reakcijas į egzotermines ir endotermines;

Paaiškinkite socialinius, psichologinius ir pedagoginius šeimos erozijos veiksnius;

Atskirkite civilinę teisę nuo kriminalinės;

Susiekite ugdymą su kultūra;

Išverskite trumpą šiuolaikinės italų kalbos pastraipą iš nurodyto teksto.

3. Taikymas (angl. *Application*)

Siekiant įsitikinti, ar studentas tikrai moka *taikyti* įgytas žinias ar mokėjimus, rekomenduojama naudoti tokius neinterpretuojamus aktyvius veiksmažodžius kaip:

Pritaikykite, suskaičiuokite, pakeiskite, pabaikite, išanalizuokite, pademonstruokite, atraskite, panaudokite, raskite, interpretuokite, išspręskite ir pan.

Pavyzdžiui:

Pritaikykite žinias apie infekcijos kontrolę ligonio slaugai;

¹³ Kai kurie tie patys aktyvūs neinterpretuojami veiksmažodžiai naudojami skirtinguose kognityvinės srities lygmenyse. Jų panaudojimo skirtumus lemia 2 ir 3 studijų rezultatų formulavimo dalis (žr. p. 43, Moon, 2002, suformuluotus reikalavimus studijų rezultatų formulavimui).

Panaudokite reikiamas technines priemones energijos taupymui;

Išanalizuokite, kaip pakeitimai baudžiamajame kodekse XX a. pradžioje atsiliepė įkalinimo lygiui Lietuvoje;

Suskaičiuokite, kiek bus $16 : 4 = ?$;

Susiekite energijos kaitos fenomeną su molekulių skilimu į atomus ir jungimusi į kitas molekules.

4. Analizė (angl. *Analysis*)

Siekiant įsitikinti, ar studentas tikrai moka *analizuoti* reiškinius, rekomenduojama naudoti tokius neinterpretuojamus aktyvius veiksmažodžius kaip:

Palyginkite, atskirkite, sugrupuokite, nustatykite, padarykite išvadą, išbandykite, išanalizuokite, susiekite, aptarkite, surikiuokite, suranguokite, sukritikuokite ir pan.

Pavyzdžiui:

Išanalizuokite, kodėl visuomenė tam tikrą elgesį laiko kriminaliniais nusikaltimais;

Palyginkite skirtingus elektroninio verslo modelius;

Aptarkite ekonominius ir aplinką įtakojančius veiksnius, susijusius su energijos gamybos procesais;

Nustatykite tyrimų paklaidos šaltinius matavimuose;

Apskaičiuokite tyrimo rezultatų paklaidą matavimuose;

Palyginkite jauno ir 20 metų darbo patirtį turinčių mokytojo mokymo patirties skirtumus.

5. Sintezė (angl. *Synthesis*)

Siekiant įsitikinti, ar studentas tikrai moka *jungti atskiras reiškinių dalis į visumą*, rekomenduojama naudoti tokius neinterpretuojamus aktyvius veiksmažodžius kaip:

Apibendrinkite, suprojektuokite, sukurkite, suformuluokite, integruokite, suplanuokite, pasiūlykite, pertvarkykite, organizuokite, parenkite ir pan.

Pavyzdžiui:

Apibendrinkite 1917 m. Rusų revoliucijos priežastis ir pasekmes

Pasiūlykite energijos taupymo priemones žuvies šaldymo įrenginiuose

Susiekite kosulio požymius su galimomis ligomis

Parenkite onkologinio ligonio slaugos programą

6. Įvertinimas (angl. *Evaluation*)

Siekiant įsitikinti, ar studentas tikrai moka *įvertinti* reiškinius, rekomenduojama naudoti tokius neinterpretuojamus aktyvius veiksmažodžius kaip:

Pagrįskite, įvertinkite, įtikinkite, apginkite, pasiūlykite, numatykite, rekomenduokite, patikrinkite, parinkite, palyginkite, nuspręskite ir pan.

Pavyzdžiui:

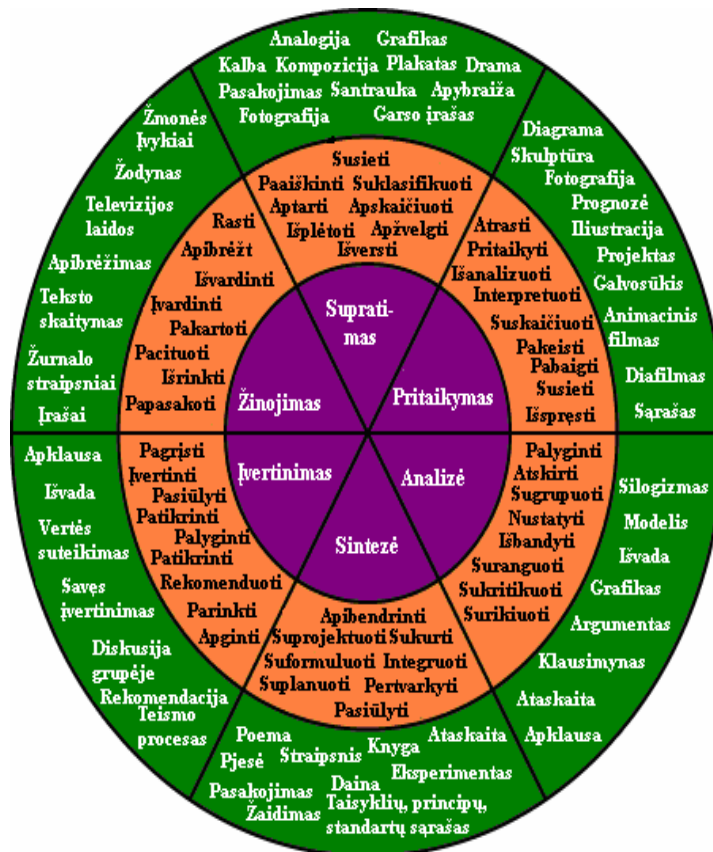
Parinkite skirtingiems elektroninio verslo modeliams rinkodaros strategijas;

Apibendrinkite svarbiausius M. Faradėjaus išradimus elektromagnetinės indukcijos srityje;

Pasiūlykite kokybės vertinimo standarto struktūros modelį;

Įvertinkite studijų programos kokybę.

Visus Bloom'o (1959) taksonomijos kognityvinės srities lygmenis ir aktyvius neinterpretuojamus veiksmažodžius su studijų rezultatų pasiekimų įrodymais galima atvaizduoti Bloom'o ratu (7 pav.).

7 pav. Bloom'ο (1959) taksonomijos kognityvinės srities (violetinė spalva) ratas (anglų kalboje) su aktyviais veiksmažodžiais (oranžinė spalva) ir studijų rezultatų pasiekimo įrodymais (žalia spalva)

Anderson ir Krathwohl (2001) pasiūlė Bloom'ο (1959) kognityvinės srities taksonomijos lygmenų pavadinimus susieti su tokiais veiksmažodžiais:

5 lentelė. Bloom'ο (1959) taksonomijos kognityvinės srities lygmenų susiejimas su veiksmažodžiais (pagal Anderson, Krathwohl, 2001)

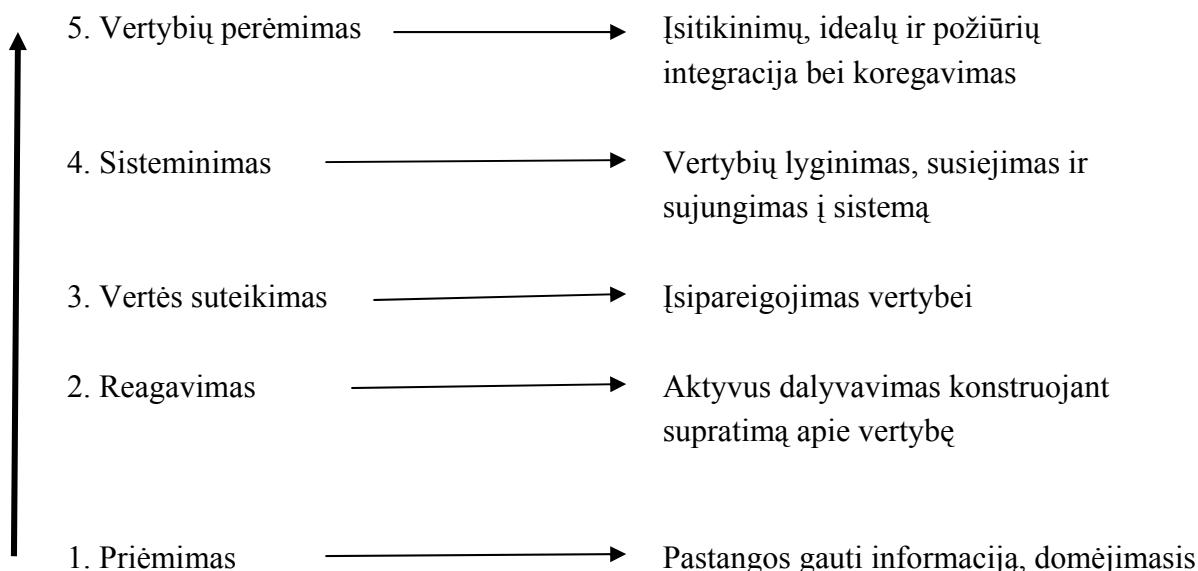
Žinojimas	→	<i>Atsiminti</i>
Supratimas	→	<i>Suprasti</i>
Taikymas	→	<i>Pritaikyti</i>
Analizė	→	<i>Analizuoti</i>
Sintezė	→	<i>Įvertinti</i>
Įvertinimas	→	<i>Kurti</i>

Analizė, sintezė ir įvertinimas laikomi aukščiausio lygmens mąstymo (pažinimo) mokėjimais.

Emocinė (Affective) Bloom'o taksonomijos sritis

Kaip jau minėjome anksčiau, Bloom'o emocinės srities taksonomiją sudaro 5 lygiai (6 lentelė). Kiekviename emocinės srities taksonomijos lygmenyje vyksta atitinkamas vertybių konstravimo procesas, prasidedantis nuo pastangų gauti reikiamą informaciją (domėjimosi), aktyvaus dalyvavimo formuojant supratimą apie vertybę ar vertybes ir pasibaigiantis naujų vertybių, pagrįstų atitinkamais idealais, įsitikinimais ir požiūriais sukūrimu bei buvusių vertybių koregavimu, jei naujų vertybių atsiradimas reikalauja tai padaryti.

6 lentelė. **Emocinės srities taksonomijos lygmenys (pagal Krathwohl, 1964) ir juos atitinkanti besimokančiojo veikla**

Formuluojant studijų rezultatus emocinei sričiai taip pat išskiriama eilė aktyvių neinterpretuojamų veiksmažodžių, kuriais fokusuojamasi į besimokantįjį ir jo gebėjimą kažką atlikti šioje Bloom'o taksonomijos srityje. Naudotini tokie aktyvūs neinterpretuoti veiksmažodžiai kaip:

Suprasti, įvertinti, priimti, padėti, išbandyti, suderinti, pademonstruoti (tikėjimą į.), apginti, paklausti, pasidalinti, palaikyti, diskutuoti, sekti (paskui...), organizuoti, prisijungti, klausti, spręsti, vertinti (už kažką...) ir pan.

Pavyzdžiui:

Priimti profesinės etikos standartų reikalavimus;

Suprasti konfidencialumo reikalavimus santykiuose su klientais;

Demonstruoti norą bendrauti su ligoniais;

Spręsti konfliktines situacijas kylančias tarp personalo įsitikinimų ir profesinės etikos reikalavimų;

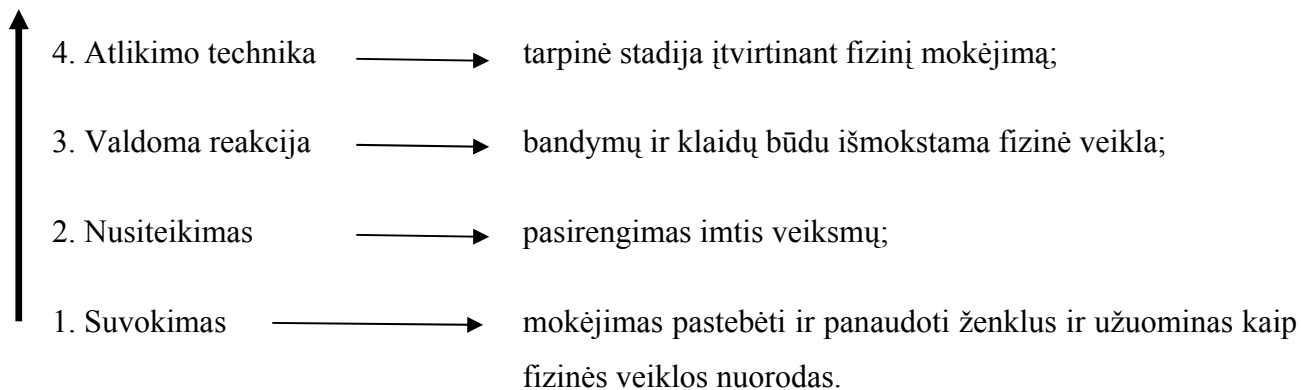
Dalyvauti diskusijose su mokytojais ir tėvais klasės valandėlių metu.

Psichomotorinė (Psychomotoris) Bloom'o taksonomijos sritis

Kaip jau minėjome anksčiau, Bloom'o psichomotorinės srities taksonomiją sudaro 7 lygiai (7 lentelė). Ji siekia nusakyti žmogaus sąmonės ir raumenų veiklos koordinavimo lygmenis. Kiekviename psichomotorinės srities taksonomijos lygmenyje vyksta atitinkamas judesių konstravimo procesas, prasidedantis nuo pastangų gauti reikiamą informaciją apie judesius, aktyvaus dalyvavimo formuojant supratimą apie juos ir pasibaigiantis naujų judesių mokėjimų išugdymo iki automatizmo (įgūdžių) lygmens, pagrįstų atitinkamais judesių deriniais ir naujų judesių derinių sukūrimu specifinėse veiklos situacijose.

7 lentelė. **Psichomotorinės srities taksonomijos lygmenys (Pagal Dave 1968) ir juos atitinkanti besimokančiojo veikla**

7. Natūralumas (sukūrimas)	→	mokėjimai taip gerai išlavinti, kad jie tampa įgūdžiais (atliekami automatiškai), o specifinėse situacijose pasitelkiamas kūrybiškumas.
6. Adaptavimas	→	mokėjimai gerai išstobulinami ir asmuo gali pasirinkti – modifikuoti judesius ir išspręsti problemines situacijas ar prisitaikyti prie specifinių reikalavimų;
5. Sudėtinga atvira reakcija	→	fiziniai veiksmai, atliekami pasitelkiant sudėtingus judesio modelius;

Formuluojant studijų rezultatus psichomotorinei sričiai taip pat išskiriama eilė aktyvių neinterpretuojamų veiksmažodžių, kuriais fokusuojamasi į besimokantįjį ir jo gebėjimą kažką atlikti šioje Bloom'o taksonomijos srityje. Naudotini tokie aktyvūs neinterpretuoti veiksmažodžiai kaip:

Palenkti, sugriebti, suspausti, įteikti, atlikti, pasiekti, atsipalaiduoti, nušokti, sutrumpinti, ištempti, suskirstyti (liečiant), padaryti, išlyginti, išrūšiuoti (liečiant), kruopščiai, susiūti ir pan.

Pavyzdžiui:

Laboratoriniai mokėjimai.

Saugiai ir kruopščiai atlikti tirpalo filtraciją chemijos laboratorijoje;

Nustatyti cheminio elemento kiekį pateiktoje medžiagoje;

Nupiešti paprastą nurodyto lauko geologinių ypatumų schemą.

Klinikiniai mokėjimai.

Atlikti ligonio istorijos analizės pagrindu visapusišką jo fizinį patikrinimą ambulatorinėmis sąlygomis ir bendromis medicininėmis sąlygomis palatoje, išskyrus kritinių atvejų sąlygas;

Atlikti kraujo paėmimo procedūras iš piršto ir iš venos.

Mokėjimų demonstravimas.

Pateikite efektyvų atliktų tyrimų pristatymą;

Pademonstruokite eilę grafinių ir verbalinio bendravimo technikos elementų;

Atlikite pagrindinius teatrinio meno balso ir judėjimo valdymo pavyzdžius.

Apibendrinami galime išskirti tokius *pagrindinius reikalavimus* studijų rezultatų identifikavimui ir formulavimui. Studijų rezultatai turi būti:

- Aiškiai parašyti, suprantami studentams, kolegoms ir išoriniams vertintojams;
- Rašomi paprastai po tokios frazės – “baigus studijų vieneta (paskaitą, seminarą, laboratorinius darbus ir pan.) ar studijų modulį (programą), studentai gebės:..”
- Vengti sudėtingų sakinių ir posakių;
- Ne daugiau kaip 5-8 vienai studijų programai, studijų moduliui (dalykui).
- Formuluojami taip, kad teiginio pradžioje būtų naudojami aktyvūs veiksmažodžiai, nurodantys, ką besimokantysis turės gebėti padaryti;
 - Nurodyti su kuo arba ką besimokantysis daro. Jei studijų rezultatas susijęs su mokėjimais, tada žodis ar žodžiai turi apibūdinti būdą, kuriuo mokėjimas yra atliekamas (pvz., „kompetentingai pašokti aukštyn ir žemyn“);
 - Nurodyti atlikimo pobūdį (kontekstą ar reikalavimo sąlygą) kaip įrodymą, kad studijų rezultatas yra pasiektas.
 - Vengti žodžių “žinos”, “supras”, “bus susipažinę” ir pan.

Formuluojant studijų rezultatus svarbu išvengti kai kurių klaidingų įsitikinimų, kad:

a) studentai privalo pasiekti visus studijų rezultatus, jei nori išlaikyti egzaminus ir gauti kreditus ar kad jam būtų suteikta kvalifikacija;

b) studijų rezultatuose turi būti nurodyti minimalūs reikalavimai, kurie patvirtintų, kad juose numatytos žinios, supratimas, gebėjimai, vertybės ar kompetentingumas buvo įgytas.

Rašant (formuluojant) studijų rezultatus reiktų atsiminti:

1. Ar aš pradedu studijų rezultato teiginio formulavimą nuo aktyvaus veiksmažodžio?
2. Ar aš nenaudoju tokių žodžių kaip „žinos”, „supras”, „bus susipažinę”, „bus išmokę”, „bus atlikę” ir pan.
3. Ar formuluodamas studijų rezultatus apimu visus Bloom’o taksonomijos lygius, kurie reikalingi numatytiems studijų krypties apraše (reglamente) kompetentingumams įgyti?

4. Ar formuluojami studijų rezultatai yra pamatuojami?
5. Ar studijų rezultatai koreliuoja su studijų tikslais ir studijų turiniu?
6. Ar kiekvieno studijų rezultato formulavimui aš nepanaudojau daugiau kaip vieno aktyvaus veiksmožodžio?
7. Studijų rezultatus būtina laikyti atlikimo rodikliais organizuojant vertinimo procedūras ir vertinant studijų kokybę.

Formuluojant ir įgyvendinant studijų rezultatus būtina atsižvelgti į tai:

- Kiek ir kokių mastu socialiniai dalininkai turi būti įtraukti į studijų rezultatų nustatymą, jei nėra patvirtintų profesijos standartų, kvalifikacijų aprašų, krypties reglamentų ar kitų normatyvinių dokumentų?
- Kokiam lygiui formuluojami studijų rezultatai (atskiram studijų moduliui ar dalykui, atskiram studijų periodui, studijų programai, bakalauro ar magistro lygiui)?
- Ar jie suderinti su nacionaline kvalifikacijų sąranga, Europos aukštojo mokslo kvalifikacijų sąranga ir Europos kvalifikacijų sąranga mokymuisi visą gyvenimą?
- Ar universitetas yra aprašęs studijų rezultatų pagrindu reikalavimus bakalauro, magistro ir daktaro kvalifikaciniam laipsniams?
- Ar kiekviena studijų sritis (pvz., sociologijos magistras) ir kryptis universitete yra apsirašiusi reikalavimus studijų rezultatų pagrindu, atitinkančiu konkretų kvalifikacijos lygmenį?
- Kiek studijų rezultatų formuluotės aiškios studentams, kolegoms ir išoriniams vertintojams?
- Kiek studijų rezultatai atitinka studijų programą ir studijų sritį?
- Ar studijų rezultatai buvo aptarti su studentais?
- Ar studijų rezultatai yra pamatuojami?
- Kokia turėtų būti studijų trukmė, kad užtikrintų nustatytų studijų rezultatų pasiekimą?
- Ar kiekvienos konkrečios *studijų programos rezultatų* formuluotės suderintos su atitinkamu Europos kvalifikacijų ir nacionalinės kvalifikacijų sąrangos lygmeniu?

Identifikuojant ir formuluojant studijų programos rezultatus laikomasi tokių pat taisyklių, kaip aprašyta aukščiau, formuluojant studijų dalyko (modulio) studijų rezultatus. Studijų programos rezultatų atveju formuluojami tik esminiai studijų programos tikslų pasiekimui studijų rezultatai (5-10). Studijų programos rezultatai turi atspindėti esmines žinias, mokėjimus, vertybes ir požiūrius, kuriuos programos absolventas privalo pademonstruoti.

Skiriami dviejų (kartais ir trijų) tipų studijų rezultatai:

Pirmajam tipui priskiriami tie studijų rezultatai, kurie gali būti įvertinti studijų programos realizavimo metu, t.y. įvairiuose moduluose (dalykuose).

„Aspiraciniai“ arba „norimi“ studijų rezultatai nurodo kokią kokybę pasieks studentai studijų programos pabaigoje. Šie studijų rezultatai gali būti iš vis nevertinami, tačiau jie nurodo darbdaviams ir kitiems socialiniams dalininkams tą reikalavimų lygmenį absolventų kompetentingumams, kuriais jie disponuos studijų programos pabaigoje. Žemiau pateikiame edukologijos bakalauro (Cork University College, Airija) studijų programos rezultatų pavyzdį.

Sėkmingai baigę studijų programą, studentai privalo (turi) gebėti:

- Taikyti pagrindinius klasės valdymo ir savo dalyko mokymo principus;
- Nustatyti (atpažinti) pagrindines puikaus savo mokymo dalyko mokymo charakteristikas;
- Parengti visapusiškus pamokų planų segtuvus, atitinkančius reikalavimus, keliamus to dalyko mokymo turiniui mokykloje;
- Įvertinti įvairias mokymo ir mokymosi teorijas ir taikyti šias teorijas, sukuriant efektyvias ir skatinančias mokytis mokomąjį dalyką pamokas;
- Kitiškai vertinti savo mokymo efektyvumą pagrindinės mokyklos lygmenyje;
- Demonstruoti norą bendradarbiauti su mokyklos pedagoginiu personalu paskirtoje mokykloje;
- Skatinti moksleivių optimizmą ir domėjimąsi savo mokomuoju dalyku;
- Apjungti esminius laboratorinių darbų organizavimo ir vadovavimo jiems komponentus ir pravesti laboratorinius darbus saugiu ir produktyviu stiliumi;
- Efektyviai bendrauti su mokyklos bendruomene ir visuomene savo mokomojo dalyko srityje.

Kitas pavyzdys

(inžinieriaus bakalauro programa, University College Cork, Airija)

Sėkmingai baigę studijų programą, studentai privalo (turi) gebėti:

- Taikyti sprendimus, remiantis tikslųjų, inžinerijos, technologijos ir matematikos mokslų žiniomis;
- Identifikuoti, formuluoti, analizuoti ir spręsti inžinerines problemas;
- Suprojektuoti sistemą, komponentą ar procesą, kuris tenkintų specialias reikmes ir parengti ir praveisti eksperimentus, analizuojant ir interpretuojant duomenis;
- Efektyviai dirbti savarankiškai, komandoje ir tarpdisciplininėje erdvėje, puoselėjant gebėjimą mokytis visą gyvenimą;
- Efektyviai komunikuoti su inžinierine bendruomene ir visuomene apskritai.

Trečias studijų programos rezultatų pavyzdys (VDU, Švietimo kokybės vadyba, magistrantūros programa).

Sėkmingai baigę studijų programą, studentai privalo (turi) gebėti:

- Projektuoti mokymo(si)/studijų turinį atsižvelgiant į besimokančiųjų poreikius ir mokymo(si)/studijų turinio rengimą reglamentuojančius dokumentus.
- Taikyti mokymo(si)/studijų metodus bei priemones, atitinkančias besimokančiųjų poreikius, mokymo(si)/studijų aplinką ir turimus resursus.
- Suprojektuoti konkrečios švietimo organizacijos kokybės vadybos sistemą ir kokybės vertinimo standartus.
- Parengti švietimo kokybės vertinimo metodikas bei priemones, pritaikytas konkrečios švietimo organizacijos poreikiams;
- Įvertinti besimokančiųjų pasiekimus, savo veiklos, mokymo/studijų dalyko, programos ir švietimo organizacijos veiklos kokybę;
- Parengti besimokančiųjų pasiekimų, savo veiklos, mokymo/studijų dalyko, programos ir švietimo organizacijos veiklos kokybės gerinimo strategijas;
- Konsultuoti švietimo organizacijų bendruomenės narius kokybės vertinimo, gerinimo ir pasiektų rezultatų klausimais;

- Pritaikyti tinkamus etinius principus konkrečiose švietimo kokybės vertinimo ir gerinimo veiklose.

Dublino universiteto (*University College Dublin*, Airija) mokslininkai T. MacMahon ir H. Thakore (2006, p. 14–17), kurie betarpiškai dalyvavo ir organizavo studijų rezultatų diegimą į studijų procesą savo universitete, siūlo atsižvelgti į tokias iš minėtos praktinės patirties kilusias rekomendacijas:

1 rekomendacija. Universitetai turėtų užtikrinti galimybę savo dėstytojams nuolat lankyti studijų turinio tobulinimo seminarus, kuriuose nagrinėjama, kaip efektyviai aprašyti studijų rezultatus.

2 rekomendacija. Vengtina pernelyg smulkmeniško pagrindinių, esminių studijų rezultatų aprašymo, palikite galimybę smulkesnes detales suformuluoti kaip studijų uždavinius, kurie galėtų skirtis atsižvelgiant į kiekvieno dėstytojo studijų proceso konteksto ypatumus.

3 rekomendacija. Naudokite galimai minimalų studijų rezultatų skaičių.

4 rekomendacija. Visos trys studijų turinio dimensijos (studijų rezultatai, studijavimo pasiekimų vertinimas ir studijų turinio bei dėstymo-studijavimo metodai) turėtų būti tobulinamos tuo pačiu metu, taikant konstruktyvaus derinimo modelį (žr. toliau 10 žingsnis).

5 rekomendacija. Į studijų rezultatų formulavimą ir reformulavimą įtraukite studentus.

6 rekomendacija. Laikykite studijų rezultatus atlikimo rodikliais, kuriais remiasi aukštųjų mokyklų vertintojai priimdami sprendimus apie studentų studijavimo galutinių pasiekimų lygį .

7 rekomendacija. Studentams studijų dalyko dėstymo metu turi būti nuolat primenama apie sąryšį tarp numatomų studijų dalyko programos studijų rezultatų ir to, ko tikimasi, kad jie padarys ir išmoks tiek studijuodami, tiek atlikdami jų pasiekimų vertinimo pratimus ar laikydami egzaminą.

8 rekomendacija. Studentams turėtų būti įprasta tvarka komentuoti gautus studijų dalyko/modulio studijų rezultatus ir jų pasiekimo būdus. Tačiau tai atlikti jie turėtų būti prašomi po jų pasiekimų vertinio ir supažindinimo su jų gautais pasiekimų vertinimo rezultatais.

Apibendrinami galime teigti, kad:

ECTS kreditų sistema ir juos nusakantys *studijų rezultatai* yra bendra vieningos Europos aukštojo mokslo erdvės *valiuta* ir *kalba* švietime, padeda palyginti įvairias švietimo sistemas skirtingose šalyse, skatina mokymosi ir studijavimo formų įvairovę – formalų, neformalų ir savaiminį mokymąsi viso gyvenimo paradigmoje. Terminas „kompetentingumas“ yra naudojamas

kaip atskaitos taškas studentų mokymuisi, tačiau jį naudoti kaip atskirą atskaitos tašką nepatartina. Geriau jį reiktų naudoti tik kaip sudedamąją studijų rezultatų dalį kartu su žiniomis ir mokėjimais (lemiančiais asmens veiklos savarankiškumo laipsnį) bei vertybėmis ir požiūriais, lemiančiais asmens veiklos atsakomybės laipsnį.

6 žingsnis:

Studijų programos rezultatų skaidymas / jungimas

Studijų programos rezultatai gali būti apjungiami (jei norima juos sujungti į tam tikrus giminingus modulius) į tam tikras grupes arba *skaidomi* į smulkesnius studijų rezultatus taip, kad būtų akivaizdu, kaip bus pasiektas kiekvienas studijų programos rezultatas. Pavyzdžiui:

Studijų programos (stambus) rezultatas

Diagnozuoti vėžį ir parinkti tinkamą dažniausiai pasitaikančio vėžio formos gydymo būdą.

Išskaidymas į smulkesnius studijų rezultatus:

1. *Išvardinkite vėžio ligos požymius*
2. *Apibūdinkite kancerogenezės etapus, specifinius rizikos faktorius ir galimas prevencijos priemones*
3. *Apibūdinkite bendruosius diagnostinius testus piktybinėms vėžio ląstelėms nustatyti*
4. *Paaiškinkite sergančio vėžio liga prevencijos priemones*
5. *Paaiškinkite vietinius ir sisteminius vėžio efektus*
6. *Apibūdinkite piktybinių navikų invazijos būdus, metastazes ir susiekite juos su vėžio stadija*

(Cituota iš McMahon, Thakore, 2006, Aukštojo mokslo kokybė Nr. 3, p. 14)

Tokiu būdu išskaidyti studijų programos rezultatai leidžia pamatyti dėstytojui: a) kokį studijų turinį jam reikia parinkti; b) studentams – suprasti, ką ir kaip jie turės išmolti; c) vertintojams ir

darbdaviams – suprasti, kokio lygio specialistai numatomi parengti konkrečioje programoje. Išskaidžius visus studijų programos rezultatus, galima pamatyti, kokius studijų rezultatus kaip jungti į modulius ar studijų dalykus, kokį optimaliausia studijų turinį ir dėstymo bei studijavimo metodus parinkti jų pasiekimui. Išskaidytų studijų rezultatų grupavimas vykdomas 7 žingsnyje.

7 žingsnis:

Suskaidytų studijų rezultatų grupavimas

(kritinis derinimas)

Suskaidžius studijų programos rezultatus į smulkesnius, gaunamas studijų programos išplėstinis studijų rezultatų žemėlapis. Su tokiu būdu suskaidytais studijų programos rezultatais atliekami sekantys veiksmai:

1. Suskaidyti studijų programos rezultatai *klasifikuojami (grupuojami, derinami)* pagal savo dalykinį (turinį) giminingumą ir sudėtingumą.
2. Pasikartojantys studijų rezultatai naikinami, trūkstami formuluojami (*kritinis derinimas*)
3. Šios klasifikacijos pagrindu gaunami atitinkami *studijų moduliai arba studijų dalykai*. Vienuose moduluose (dalykuose) bus daugiau suskaidytų studijų rezultatų, kituose mažiau. Skirsis ir jų sudėtingumas. Vadinasi, skirsis ir ECTS **kreditų skaičius**, būtinas skirtingų studijų rezultatų pasiekimui skirtinguose moduluose ar studijų dalykuose.
4. Studijų rezultatų gausa studijų dalyke ir jų sudėtingumas yra pagrindas nustatant studijų dalyko *apimtį* kreditais (studijų trukmę).
5. Studijų dalyko/modulio rezultatų prigimtis ir sudėtingumas lemia *studijų turinio* parinkimą.
6. Studijų dalyko/modulio *studijų turinio* prigimtis ir sudėtingumas lemia dėstymo ir studijavimo *metodų* pasirinkimą.

8 žingsnis:

Studijavimo pasiekimų vertinimas (vertinimo kriterijų nustatymas ir vertinimo metodų parinkimas)

Vienas svarbiausių ir sudėtingiausių (šalia 5 žingsnio) studijų programos atnaujinimo logikos žingsnių yra studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijų ir metodų parinkimas. Šiame žingsnyje paaiškėja, kaip kokybiškai buvo suformuluoti studijų rezultatai 5 žingsnyje. Studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijai formuluojami remiantis 6 žingsnyje išskaidytais studijų programos studijų rezultatais bei 7 žingsnyje gautu jų sugrupavimu. Minėjome, kad svarbus studijų rezultatų bruožas yra jų *pamatuojamumas*. Būtent šiame 8 žingsnyje ir tampa aišku, ar mūsų 5, 6 ir 7 žingsniuose suformuluoti, išskaidyti ir sugrupuoti studijų rezultatai yra *pamatuojami*. Jei šiame žingsnyje nepavyksta iš turimų studijų rezultatų suformuluoti aiškių, pagrįstų ir patikimų studentų studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijų ir jų pagrindu parengti atitinkamas vertinimo priemones, vadinasi reikia grįžti atgal į 5 (arba 6 arba 7 žingsnį atitinkamai) ir reformuluoti taip studijų rezultatus, kad jų pagrindu būtų galima suformuluoti pasiekimų vertinimo kriterijus. Reformuluojant būtina stebėti, kad nenukentėtų studijų rezultatų turininis lygmuo, t. y. reformulavus studijų rezultatą jo turinys turi atitikti tą patį kaip ir numatytą kvalifikacijų sąrangos lygmenį, kuriam studijų programa ir yra skirta. Kitaip tariant, *studijų rezultatų pamatuojamumą atskleidžia studentų studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijai ir priemonės*. Jei studijų rezultatų negalima pamatuoti, jų negalima vadinti studijų rezultatais, tikslingiau būtų vadinti juos studijų tikslais (siekiniais). *ECTS User's Guide* (2009) studijų rezultatus supranta „kaip visaapimančias studijavimo pasekmes“ (p. 17). Formuluojant studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijus laikomasi tokių reikalavimų:

1. Studijų programos ir studijų dalykų rezultatų pobūdis lemia būtiną studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijų *kiekį* ir jų *pobūdį*;
2. Kuo studijų programos ar dalyko rezultatai *aptakesni, stambesni*, tuo studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijai turi būti *konkretesni*;
3. Jeigu studijavimo *pasiekimų vertinimui* negalima *nustatyti pagrįstų ir patikimų* vertinimo kriterijų, studijų rezultatas turi būti reformuluojamas (neprarandant jo atitikimo nustatytam kvalifikacijų sąrangos lygmeniui, kuriam yra parengta studijų programa);

4. Studentai turi būti *supažindinami* su jų studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijais ir jie turi būti *aptarti* su jais studijų programos arba studijų dalyko pradžioje.

9 žingsnis:

Studijų turinio ir dėstymo-studijavimo metodų parinkimas

Šiame žingsnyje dėstytojas turi pademonstruoti savo dalyko išmanymo kompetentingumą. Pagal suformuluotus arba studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijų formulavimo išdavoje pakoreguotus studijų rezultatus kiekvienas dėstytojas turi parinkti atitinkamą studijų turinį, kuris būtinas studijų programoje arba studijų dalyke numatytiems rezultatams pasiekti. Jeigu studijų rezultatų skaidymo ir grupavimo žingsniuose buvo išvengta studijų rezultatų pasikartojimo ir nebuvo praleisti svarbūs studijų rezultatai, tai studijų turinio parinkimas gan lengvai atliekamas. Studijų turinys apsprendžia, kokius dėstymo ir studijavimo metodus tikslinga parinkti, kad studijavimas studentams būtų lengvas ir kuo trumpesnis. Šiems tikslams labai parankūs studento veiklą aktyvuojantys studijavimo metodai, kaip problemų formulavimas, problemų sprendimas, atvejų analizės, grupinis arba komandinis darbas ir pan. Kitaip tariant, studijų programos ir studijų dalykų rezultatų pobūdis lemia:

- a) studijų turinio pobūdį, būtiną studentams įsisavinti;
- b) parenkamus vertinimo *metodus* ir *priemones*;
- c) būtiną įsisavinti papildomų (kontekstinių) žinių pobūdį;
- d) parenkamus dėstymo ir studijavimo metodus.

10 žingsnis:

Konstruktivus studijų programos parametrų suderinimas

Konstruktivus studijų programos (dalyko arba modulio) parametrų suderinimas reiškia, kad visi svarbiausi studijų programos parametrai yra vienas su kitu susiję ir vienas iš kito kyla bei papildo. Svarbiausi studijų programos parametrai yra studijų tikslas, studijų rezultatai, studentų studijavimo pasiekimų (studijų rezultatų pasiekimo) vertinimo kriterijai, studijų turinys, dėstymo-studijavimo metodai ir t. t. Žemiau (8 lentelė) pateikiame pagrindinių studijų programos parametrų konstruktyvaus derinimo (fragmento) bei studijų rezultatų, studijavimo pasiekimų ir studijų turinio derinimo (9 lentelė) pavyzdžius.

8 lentelė. **Pagrindinių studijų programos parametrų konstruktyvaus derinimo pavyzdys (fragmentas)**

Eil. Nr.	Profesinės veiklos funkcijos (studijų programos tikslas)	Studijų rezultatai	Studijų rezultatų pasiekimo vertinimo kriterijai	Studijų turinys (studijų dalykai)
1.	Studijų programos kokybės vertinimas	1. Pagrįsti studijų programos bei studijų dalyko vertinimo kriterijus 2. Parengti studijų programos bei studijų dalyko vertinimo metodiką	1. Apibūdinti pagrindiniai studijų programos ir studijų dalyko parametrai 2. Pagrįstas parinktų studijų programų ir studijų dalykų vertinimo kriterijų sąrašas 3. Parengta studijų programos bei studijų dalyko vertinimo metodika	1. Studijų programų kokybė 2. Švietimo kokybės vertinimo metodologija ir metodika

9 lentelė. **Studijų rezultatų ir jų pasiekimo vertinimo kriterijų konstruktyvaus derinimo pavyzdys**

Eil. Nr.	Studijų rezultatai	Studijų rezultatų pasiekimų vertinimo kriterijai (įrodymai)	Studijų turinys
1.	Įvardinti konstruktyvaus bendravimo trukdžius; Pritaikyti konfliktų prevencijos ir jų sprendimo metodus.	Įvardinti trukdžiai, paaiškintos jų priežastys bei pasiūlyti eliminavimo būdai pademonstruoto pokalbio atveju; Įvardintos konfliktų priežastys ir pasiūlytos jų prevencijos galimybės pademonstruoto pokalbio atveju; Sumodeliuota konflikto sprendimo eiga pademonstruoto pokalbio atveju.	Bendravimo trukdžiai: samprata ir eliminavimo būdai; Konfliktų priežastys ir jų prevencija; Bendravimas ir konfliktų valdymas.

11 žingsnis:

Kritinis studijų dalykų studijų rezultatų derinimas

Paskutinis, 11 žingsnis skiriamas galutiniam studijų rezultatų suderinimui studijų programoje tarp studijų dalykų. Tam naudojamas matricos metodas. Kiekvieno studijų dalyko rezultatai (paprastai nuo 5 iki 10) surašomi į lentelę (10 lentelė). Tokiu būdu surašius studijų dalykų rezultatus galima gan greitai nustatyti, ar studijų rezultatai nesidubliuoja tarp dalykų. Kai kada tam reikia ne tik perskaityti studijų rezultatų formuluotes, bet ir įsigilinti, koks turinys stovi už tų formuluočių. Neretai būna, kada tas pats turinys suformuluojamas kitais žodžiais, tad jei tik skaitysime formuluotes į jas neįsigilindami, galime praleisti turinio dubliavimosi atvejus studijų programoje. Tokiu atveju studijoms skirtas laikas nėra racionaliai išnaudojamas. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, ar nepraleisti kokie nors svarbūs studijų programos tikslo ir uždavinių pasiekimui studijų rezultatai.

10 lentelė. Kritinis studijų dalykų studijų rezultatų derinimas

<i>Studijų rezultatai</i> <i>Studijų dalykai</i>	<i>Studijų rezultatas</i> <i>N 1</i>	<i>Studijų rezultatas</i> <i>N 2</i>	<i>Studijų rezultatas</i> <i>N 3</i>	<i>Studijų rezultatas</i> <i>N ...</i>
Studijų dalykas D1	SR D1-1	SR D1-2	SR D1-3	SR D1-N
Studijų dalykas D2	SR D2 -1	SR D2 -2	SR D2-3	SR D1-N
Studijų dalykas D3	SR D3-1	SR D3 -2	SR D3-3	SR D3-N
Studijų dalykas D4	SR D4-1	SR D4 -2	SR D4-3	SR D4-N

Kokia yra studijų rezultatų nauda ir potencialios problemos?

S. Adams (2004) nurodo, kad studijų rezultatai atstovauja esminį aukštojo mokslo ir kvalifikacijų sistemų sąrangos bloką. Akivaizdu, kad nekyla abejonės dėl jų vaidmens, prigimties, reikšmingumo ir prasmės Bolonijos proceso įgyvendinimui. J. Allan (1996) teigia, kad studijų rezultatai atstovauja tai, kas yra formaliai vertinama ir akredituojama. Studijų rezultatai nurodo pradinį tašką, projektuojant aukštojo mokslo turinio ir procesų modelius, kurie perkelia akcentus nuo indėlių ir procesų į studentų studijavimą ir jų rezultatus.

Studijų rezultatai yra naudingi, nes:

- Padeda tiksliau paaiškinti studentams, ką jie turi išmokyti ir tokiu būdu padeda jiems suprasti, kokie turi būti jų studijavimo pasiekimai studijų proceso vieneto (studijų dalyko, modulio, semestro, kurso ar studijų programos) pabaigoje. Tai suteikia prasmę studijoms ir motyvuoja studentų studijavimą;
- Padeda dėstytojams geriau suprasti, kokie turi būti studentų studijavimo pasiekimai žinių ir mokėjimų atžvilgiu;
- Padeda dėstytojams susivokti, ką jie nori pasiekti studijų vieneto išdavoje. Studijų rezultatai kaip bendra dėstymo ir studijavimo kalba padeda plėtoti diskusijas su kolegomis;
- Padeda tiksliau apibrėžti studentų studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijus;
- Suteikia darbdaviams informaciją apie tai, kokias žinias, supratimą ir mokėjimus įgis absolventai studijų programos pabaigoje, t.y. parodo studijų rezultatais studijų programos ir modulių vertę;
- Padeda pradėti diskusijas apie dėstymą ir studijavimą doktorantūros studijose;
- Studijų rezultatai yra svarbūs pripažinimui ir tarptautiniam mobilumui, nes pripažinimo procedūrų akcentai perstumiami nuo kiekybinių kriterijų, tokių kaip studijų trukmė ir tipas link kokybinių kriterijų – studijavimo rezultatų ir įgytų kompetentingumų. Esminis klausimas, kuris dabar keliamas studentui ar absolventui jau nebėra tai „Ką jūs padarėte, kad įgytumėte savo kvalifikacinį laipsnį?“, bet greičiau „Ką jūs dabar mokate padaryti, kai įgijote savo kvalifikacinį laipsnį?“. Šis požiūris yra artimesnis darbo rinkos poreikių tenkinimo filosofijai ir žymiai lankstesnis mokymosi visą gyvenimą bei kitų neformalaus ir savaiminio mokymosi patirčių atžvilgiu.

Potencialios studijų rezultatų problemos:

- Gali riboti besimokančiųjų studijavimą ir jiems keliamus intelektualinius iššūkius, jei studijų rezultatai yra parašyti labai siaura forma;
- Studijų rezultatai turėtų būti ne riboto, uždaro, bet atviro, besiplėtojančio pobūdžio ir skatintų aukščiausio lygmens mąstymo mokėjimų plėtrą;
- Jei studijų rezultatai per daug riboti ir uždari, gali kilti pavojus jog bus suprojektuotas studijavimo pasiekimų vertinimą akcentuojantis studijų turinys;

- Gali padidinti nesusipratimus tarp studentų ir akademinio personalo, jei studijų rezultatų formulavimo gairės nėra susietos tarpusavyje bei su darbo rinkos poreikiais, studijų krypties aprašais ar kitais reglamentuojančiais dokumentais.

Pabaigai

Norime atkreipti dėmesį, kad ši studijų programos atnaujinimo studijų rezultatų pagrindu metodinė priemonė iš esmės yra nauja patirtis jos rengėjams. Metodinėje priemonėje pateikti studijų programos atnaujinimo žingsniai yra santykiniai. Jie gali būti kitaip įvardinti, skirtis veiksmų atlikimo sekos juose ar veiksmų apimtis kiekviename iš jų. Tačiau pačių žingsnių logika atitinka praktinį studijų programos atnaujinimo žingsnių seką. Kita vertus, ši metodinė priemonė parengta palyginus turint skurdžią studijų rezultatų praktinio diegimo patirtį į studijų procesą tiek Lietuvoje, tiek mūsų universitete. Praktiškai studijų rezultatų formulavimas ir diegimas į studijų procesą atliktas tik keliose mūsų universiteto studijų programose (formulavimas), o diegimas - tik keliuose studijų programų dalykuose. Šis projektas, kurio dėka parengta ši metodika leis platesniu mastu praktiškai išbandyti studijų rezultatų diegimą į studijų programas ir sukaupti papildomą patirtį, kurią bus galima panaudoti šios metodikos tobulinimui. Taip pat būsime dėkingi visiems, kurie pateiks konstruktyvias pastabas šios metodinės priemonės atžvilgiu.

Metodinės priemonės rengėjų vardu – Kęstutis Pukelis

Literatūros sąrašas

Adam S. (2007). *An Introduction to Learning Outcomes: a Consideration of the Nature, Function and Position of Learning Outcomes in the Creation of the European Higher Education Area // Introducing Bologna Objectives and Tools*, B 2.3-1, p. 1–24.

Adam S. (2008). *Learning outcomes current developments in Europe: Update on the issues and applications of learning outcomes associated with the bologna process*. Report for Bologna Seminar: Learning outcomes based higher education: the Scottish experience 21 - 22 February 2008, at Heriot-Watt University, Edinburgh, Scotland. Final (final) version: 15.02.08. Internetinis adresas: http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/BolognaSeminars/documents/Edinburgh/Edinburgh_Feb08_Adams.ppt

Adam S. (2004) *Using Learning Outcomes: A consideration of the nature, role, application and implications for European education of employing learning outcomes at the local, national and international levels*. Report on United Kingdom Bologna Seminar, July 2004, Herriot-Watt University.

Allan J. (1996). Learning Outcomes in Higher Education // *Studies in Higher Education*, 21 (1), p. 93–108.

Allen J., Ramaekers G., Velden R. van der (2005). Measuring Competencies of Higher Education Graduates // *New Directions for Institutional Research*, 126, p. 49–59.

American Association of Law Libraries. Internetinis adresas: <http://www.aallnet.org>, cituota iš Adams S., 2007, Transnational European Evaluation Project – TEEP.

Bayley C., French S. (2008). Designing a Participatory Process for Stakeholder Involvement in a Societal Decision // *Group Decision and Negotiation*, 17, p. 195–210.

Bartosch U. (2008). “Bringing Transparency to the Faculties?: the Qualifications Frameworks in Action.” In HRK (German Rectors Conference) *Educating for a Global World: Reforming German Universities Toward the European Higher Education Area*. Bonn, DE, p. 18–19.

Bergen Communiqué (2005). Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005, Internetinis adresas: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00_Main_doc/050520_Bergen_Communique.pdf. Puskapis aplankytas 2010 m. gegužės 23 d.

Berlin Communiqué (2003). Internetinis adresas: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/030919Berlin_Communique.PDF.

Biggs J., (2003) Aligning Teaching and Assessing to Course Objectives. *Teaching and Learning in Higher Education: New Trends and Innovations*. University of Aveiro, April 2003, p. 13–17.

Biggs J., Tang C. (3rd Ed) (2007). *Teaching for Quality Learning at University*. Maidenhead: Open University Press.

Biggs J. B., Collis K. F. (1982). *Evaluating the Quality of Learning: The SOLO Taxonomy*. New York: Academic Press.

Bloom B. S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain*. New York: David McKay Co Inc.

Bloom B. S., Engelhart M. D., Furst E. J., Hill W. and Krathwohl D. (1956). *Taxonomy of educational objectives. Volume I: The cognitive domain*. New York: McKay.

Bloom B. S., Masia B. B. and Krathwohl D. R. (1964). *Taxonomy of Educational Objectives Volume II: The Affective Domain..* New York: McKay.

Bologna Working Group on Qualifications Frameworks (2004). Report on “A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area”.

Bologna Process Stocktaking London 2007. Internetinis adresas:

www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/WGR2007/Stocktaking_report2007.pdf

Brown R. B. (1993). Meta-competence: a recipe for reframing the competence debate // *Personnel Review*, 22(6), p. 25–36.

Brown R. B. (1994). Reframing the competency debate: management knowledge and meta-competence in graduate education // *Management Learning*, 25(2), p. 289–299.

Brockman M. L., Clarke L. (2009). Competence and Competency in the EQF and in European VET Systems // *Journal of European Industrial Training*, Vol. 33, No. 8/9, p. 787–799.

Council of Europe, Seminar on Recognition Issues in the Bologna Process, Lisbon, 2002. Internetinis adresas: <http://www.coe.int>.

Dave R. H. (1975). *Developing and Writing Behavioural Objectives* (R. J. Armstrong, ed.) Educational Innovators Press.

Delaney A. M. (2004). Ideas to enhance higher education’s impact on graduates’ lives; alumni recommendations // *Tertiary Education and Management* No. 10, p. 89–105, 2004. Kluwer Academic Publishers, 2004.

ECTS Users’ Guide (2009). Internetinis adresas: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_en.pdf.

Foskett R. (2005). Collaborative partnership between HE and employers: a study of workforce development // *Journal of Further and Higher Education*, 29 (3), p. 251–264.

Freeman R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston: Pitman.

Gonzalez J., Wagenaar R. (2008). Universities’ Contribution to the Bologna Process (2nd edition), Publicaciones de la Universidad de Deusto, 160 p.

Gosling D. & Moon J. (2001). *How to Use Learning Outcomes and Assessment Criteria*, SEEC, University of East London, London.

Kaminskienė L. (2008). *Socialinė partnerystė mokyklinėje profesinio rengimo sistemoje: daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Kennedy D. (2007) *Writing and Using Learning Outcomes – A Practical Guide*. Quality Promotion Unit, University College Cork. Internetinis adresas: www.NAIRTL.ie

Kennedy D., Hyland A. and Ryan N. (2009). *Learning Outcomes and Competences*, Bologna Handbook, *Introducing Bologna Objectives and Tools*, B2.3-3, p. 1–18.

Kennedy D., Hyland A. and Ryan N. (2006). *Writing and using Learning Outcomes*, Bologna Handbook, *Implementing Bologna in your Institution*, C3.4-1, p. 1–30.

Keogh J. J., Fourie W. J., Watson S., Gay H. (2010). *Involving the stakeholders in the curriculum process: A recipe for success?* // *Nurse Education Today*, 30, p. 37–43.

Laugharne M. (2002). *Benchmarking Academic Standards* // *Quality Assurance in Education*, 3 (3), p. 134–138.

Lawson H. L. (2004). *The logic of collaboration in education and the human services* // *Journal of Interprofessional Care*, 18 (3), p. 226–237.

London Communiqué (2007). *Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world*. Internetinis adresas: <http://www.dcsf.gov.uk/londonbologna/uploads/documents/LondonCommuniquefinalwithLondonlogo.pdf>. Puskas aplankytas 2009 m. gegužės 25 d.

Marzano R. J. (2005). *Naujoji ugdymo tikslų taksonomija*. Vilnius: Žara.

McDowell L., Sambell K. (1999). *Fitness for Purpose in the Assessment of Learning: students as stakeholders* // *Quality in Higher Education*, 5 (2), p. 107–123.

McGhee P. (2004). *The Academic Quality Handbook: Enhancing Higher Education in Universities and Further Education Colleges*. London and New York: Routledge Falmer, Taylor and Francis Group.

McMahon T., Thakore H. (2006). *Achieving Constructive Alignment: Putting Outcomes First?* // *The Quality of Higher Education*, Nr. 3, p. 10–19.

Moon J. (2002). *The Module and programme development handbook: a practical guide to linking levels, learning outcomes & assessment*. London and New York: Routledge Falmer, Taylor and Francis Group.

Mukhopadhyay (2005). *Total Quality Management in Education*. New Delhi, Thousand Oaks, London: Sage Publications, p. 61–73.

Murray J. (2006). The Framework for Qualifications of the Higher Education Area: Challenges and Opportunities//Introducing Bologna Objectives and Tools.

Pileičikienė N. (2010). Studijų rezultatų integravimo į studijų programas veiksniai ir kokybės užtikrinimas: bendrųjų mokėjimų paradigma. Disertacijos rankraštis.

Pukelis K., Pileičikienė N. (2006). Kai kurių Lietuvos universitetų ir kolegijų studijų program kokybės ypatumai: studijų rezultatų paradigma// *Aukštojo mokslo kokybė*, Nr. 3, p. 20–43.

Pukelis K., Pileičikienė N. (2010). Bendrųjų mokėjimų ugdymo gerinimas aukštųjų mokyklų studijų programose: absolventų požiūris // *Aukštojo mokslo kokybė*, Nr. 7, p. 108–131.

Regulatory Arrangements for Qualifications and Credit Framework in England, Wales and Northern Ireland, November 2008.

Rowley T. J., Moldoveanu M. (2003). When will stakeholder groups act? An interestand identity-based model of stakeholder group mobilization // *Academy of Management Review*, 28(2), p. 204–219.

QAA (2008). The Framework for Higher Education Qualifications in England, Wales and Northern Ireland. The Quality Assurance Agency for Higher Education, UK.

QAA (2008). Academic Infrastructure. Internetinis adresas:
<http://www.qaa.ac.uk/academicinfrastructure/benchmark/default.asp>.

Quality Assurance Agency Framework for Higher Education Qualifications. Internetinis adresas:
<http://www.qaa.ac.uk/crntwork/nqf/nqf.htm>;

Shared „Dublin“ Descriptors for the Bachelor’s, Master’s and Doctoral awards (2004) // Draft 1.31 working document on JQI meeting in Dublin on 18/10/2004. Internetinis adresas: http://www.uni-due.de/imperia/md/content/bologna/dublin_descriptors.pdf.

Salmi J. (2009). The Growing Accountability Agenda: Progress or Mixed Blessing? // *Higher Education Management and Policy*, 21 (1), p. 3–21.

Scott S. G., Lane V. R. (2000). A stakeholder approach to organizational identity // *Academy of Management Review*, 25(1), p. 43–62.

Šileikis V., Kaminskienė L. (2006). Socialinė partnerystė kvalifikacijos pripažinimo srityje // *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 12, p. 54–63.

Savickienė I. (2010). Studijų rezultatų samprata pagal Bloomo taksonomijos emocinę sritį // *Aukštojo mokslo kokybė*, Nr. 7, p. 37–59.

Slater R. (2003). *Guidelines on Learning Outcomes*. Centre for the Enhancement of Teaching and Learning, University of Hertfordshire, Jungtinė Karalystė. Internetinis adresas:
<http://www.herts.ac.uk/home-page.cfm>.

The Bologna Process (1999). Internetinis adresas: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00Main_doc/990719BOLOGNA_DECLARATION.PDF. Pustapis apilankytas 2008 m. vasario 10 d.

The European Qualification Framework for Lifelong Learning (EQF) (2008). European Commission, Education and Culture, Luxembourg.

The Shift to Learning Outcomes: Conceptual, Political and Practical Developments in Europe (2008). CEDEFOP, Luxembourg, 47 p.

Towards Shared Descriptors for Bachelors and Masters. Internetinis adresas: http://www.aic.lv/rec/Eng/new_d_en/bologna/descr.html.

Young M., (2005). National Qualifications Frameworks: Their Feasibility for Effective Implementation in Developing Countries. Geneva, International Labour Office. Internetinis adresas: <http://www.ilo.org/public/english/employment/skills/download/wp22young.pdf>.

Valiulis A. V. (2003). Transit economy market challenge and university respond // *European Journal of Engineering Education*, 28 (4), p. 453–464.

Šalių, pasirašiusių Bolonijos susitarimą sąrašas

Europos Sąjungos (27) šalys:

1. Airija
2. Austrija
3. Belgija
4. Bulgarija
5. Čekija
6. Danija
7. Estija
8. Graikija
9. Italija
10. Ispanija
11. Jungtinė Karalystė
12. Kipras
13. Latvija
14. Lenkija
15. Lietuva
16. Liuksemburgas
17. Malta
18. Olandija
19. Portugalija
20. Prancūzija
21. Rumunija
22. Slovakija
23. Slovėnija
24. Suomija
25. Švedija
26. Vengrija
27. Vokietija

Ne Europos Sąjungos šalys:

1. Albanija
2. Andora
3. Armėnija
4. Azerbaidžanas
5. Bosnija ir Hercegovina
6. Gruzija
7. Holy See
8. Islandija
9. Juodkalnija
10. Kroatija
11. Lichtenšteinas
12. Makedonija
13. Moldavija
14. Norvegija
15. Rusija
16. Serbija
17. Šveicarija
18. Turkija
19. Ukraina